

4. La mundialització: aspectes polítics

ANTONI COMÍN I OLIVERES

1. «La mundialització ha vingut i no sabem com ha sigut»: el final de la guerra freda. La primacia de la política

La primera globalització i la segona globalització

Per què parlem de «mundialització» o de «globalització» des del principi de la dècada dels noranta i cada vegada amb més insistència des de fa tres o quatre anys? Per què en comencem a parlar justament en un moment donat, i no abans ni després? La resposta a aquest interrogant és necessària per explicar la dimensió *política* del fenomen que anomenem “globalització”.

Cal dir, d'entrada, que aquest procés normalment és definit en termes econòmics. Què és la globalització? Un increment de l'obertura comercial i financera entre els diferents països del planeta, que formen part tots ells d'un únic sistema econòmic mundial capitalista. Augmenta l'intercanvi de mercaderies i de capitals entre els diferents estats, i això fa que augmenti la interdependència entre les diferents economies. Aquest augment condueix cap a la configuració d'un únic mercat mundial.

Aquesta voluntat d'unificar el món en un sol mercat es pot dir que està present en l'esperit mateix del sistema capitalista des dels seus inicis. Tal i com expliquen els especialistes en història econòmica, els mercats capitalistes comencen essent

mercats locals (comarcals), després passen a ser mercats regionals, i posteriorment es transformen en mercats nacionals. Però la tendència profunda del capital és la constitució d'un sol mercat mundial, global. Cap al final del segle XIX i principi del XX, el nivell d'obertura econòmica —de mercaderies i de capitals— entre els països capitalistes més desenvolupats ja havia arribat a un nivell molt alt, la qual cosa ja permet parlar d'una primera globalització econòmica. De fet, el percentatge de mercaderies i de capitals que s'exportaven i s'importaven entre països era ja tan gran com en la globalització actual, i en alguns casos era fins i tot superior.¹ Encara que sovint es parla de la globalització actual com si fos una novetat en la història de l'economia mundial, en realitat és similar a la del final del XIX. Per què és nova, doncs, la globalització actual?

Si seguim amb la història econòmica, veurem que amb les dues guerres mundials aquella globalització del final del XIX es va trencar totalment, i els països van entrar en una dinàmica de tancament de les seves economies, de proteccionisme —que va arribar a ser quasi total en algunes ocasions. El que ha succeït des del final de la II Guerra Mundial —des de la dècada dels anys cinquanta— fins avui no és res més, en principi, que la recuperació del grau d'obertura econòmica que ja existia a final del XIX. Per això, podem dividir la història del segle XX en dues meitats: des de 1900 fins a 1950 (a grans trets) es va trencant l'obertura, es davalla des de la globalització fins al proteccionisme; des de 1950 fins ara, es recupera progressivament l'obertura perduda.

Un moment especialment significatiu d'aquest procés de recuperació de l'obertura econòmica és el final del sistema de

1. Era igual o superior en termes relatius. En termes absoluts, hi ha més intercanvis ara que al final del XIX, evidentment, perquè els països són més rics, tenen un PIB molt més gran. Però la quantitat (percentual) de PIB que intercanvien, era igual o superior. Per tant, el grau de globalització era el mateix.

Bretton Woods de tipus de canvis fixos entre monedes, al principi dels anys setanta. Després en veurem les implicacions. Diguem només que aquesta fi de Bretton Woods buscava justament facilitar la mobilitat internacional del capital, és a dir, la globalització del mercat de capitals, a la qual el sistema de canvis fixos li havia quedat petit, atès el ritme creixent d'intercanvis. Però, aleshores, si el procés de (re)globalització comença fa algunes dècades i ja està força madur des de fa anys, com és que fins a *partir dels anys noranta* no comencem a parlar de globalització?

Abans de respondre, cal encara que ens preguntem: quina diferència hi ha entre la globalització del final del XIX i l'actual? D'entrada, des d'un punt de vista formal, és a dir, tècnic, n'hi ha una de molt important: la revolució de les telecomunicacions. Aquesta revolució tecnològica —de la informàtica, Internet, etc.— és la que determina la fisonomia de la globalització actual, és la que fa que sigui realment un fenomen nou, del qual desconeixem el potencial.² Tanmateix, aquest potencial tecnològic ja hi era abans dels anys noranta, ja hi era des dels anys vuitanta. Tampoc no coincideix, per tant, el canvi formal, tècnic, amb l'eclosió del concepte de globalització. La pregunta, per tant, segueix en peu: Per què durant els vuitanta, per exemple, no parlàvem de globalització i ara sí? Tant la recuperació d'un grau d'obertura comercial semblant al del segle anterior com la diferència en la manera

2. Les noves tecnologies de les telecomunicacions permeten fer operacions financeres en temps real, intercanvis financers en temps real, durant les vint-i-quatre hores del dia. Això, evidentment, afecta la globalització, en tant que la facilita. Però facilita només el moviment de capitals. El comerç de mercaderies pràcticament no l'afecta. Les mercaderies, que són riquesa real, no es poden moure a través de les noves tecnologies de la comunicació —via satèl·lit, etc. El capital, en tant que és diner, riquesa abstracta, potencial, sí que pot córrer a través de pantalles d'ordinador. Es tracta d'una diferència important a tenir en compte.

de gestionar aquesta obertura —les noves telecomunicacions— ja estaven a punt anys abans dels noranta. Per tant, *les raons tècniques o econòmiques, elles soles, no ens valen per explicar de què parlem quan parlem de globalització.*

Hi ha encara un altre factor que reforça aquesta darrera constatació. Fins ara, el concepte de globalització ja existia, però servia per definir un procés econòmic que corria paral·lel a altres processos. Els economistes de fa un segle o els politòlegs dels anys seixanta, per exemple, en realitat, ja parlaven de globalització. Ara, en canvi, quan parlem de «globalització» sembla que estem utilitzant un concepte que ens serveix per a explicar tots els processos en general. És el concepte-resum que explica el sentit d'una etapa històrica determinada, l'etapa actual.³ Abans, el terme "globalització" **descrivia** un determinat **procés econòmic** i, en canvi, ara més aviat sembla que **denomina, que dóna nom** a una **etapa de la història** de la humanitat que comença cap al 1990. Per què és així? Per què a partir dels anys noranta el concepte de globalització passa a ser un concepte habitual i indispensable, amb un valor diferent, com si fos un concepte nou?

La victòria capitalista: una conquesta territorial indirecta

Des del final de la II Guerra Mundial, com molt bé sabem, el món queda dividit en dos blocs, el bloc sota control soviètic i el bloc capitalista sota control dels EUA. Comença l'anomenada «guerra freda». L'etapa de recuperació de la globalització perduda —de l'obertura comercial i financera entre països capitalistes— coincideix justament amb els anys de la guerra freda. L'any 1989 la guerra s'acaba, **i no s'acaba només perquè un dels blocs s'ensorri per implosió**, com se'ns explica habitualment, sinó més aviat perquè un contrincant, un bloc,

3. En aquest sentit, globalització seria, més o menys, un concepte de la mateixa categoria que "període d'entreguerres", o "guerra freda", per exemple.

guanya i l'altre perd —com en totes les guerres. El bloc capitalista venç. És aquest el motiu que fa que es comenci a parlar de globalització: **després de la victòria del bloc capitalista —i dels EUA en especial— en la guerra freda comença una nova etapa anomenada “globalització” perquè, en realitat, la globalització no és més que el nom que donem a aquesta victòria.**

Per tant, no és que la maduresa de l'obertura econòmica «coincideixi» amb el final de la guerra freda i amb la victòria capitalista. No són processos independents. De fet, com veurem, l'obertura econòmica actual és molt més semblant a la que hi havia durant els anys seixanta, setanta i vuitanta del que ens pensem. El que ha canviat ara, fonamentalment, no és el grau d'obertura econòmica, sinó el fet que el capitalisme ha guanyat la guerra. Per tant, no és l'aspecte econòmic el que ens dóna la clau per entendre de què estem parlant quan diem «globalització», sinó la lectura política. O, en tot cas, la dimensió econòmica de la globalització actual —l'anàlisi d'allò que realment hagi canviat en l'àmbit econòmic des dels anys noranta— ha de ser entesa *a partir d'aquesta clau política*.

En aquesta perspectiva, direm que la globalització comença el dia després que els EUA van guanyar la guerra freda. Malgrat que la mundialització —en tant que tendència a unificar el món en clau capitalista, això és, convertir-lo en un únic mercat— és una tendència implícita al sistema econòmic capitalista des del seu origen, i malgrat que aquesta tendència es posa clarament de manifest ja en el capitalisme imperialista del final del segle XIX —com molt bé havien denunciat alguns teòrics marxistes de l'època—, quan ara parlem de globalització ens referim al fet que el capitalisme ha vençut el bloc oriental, el bloc anomenat «comunista».

Evidentment, aquesta victòria occidental en la guerra freda pot ser vist com un capítol concret d'aquesta dinàmica essencial del capitalisme a unificar el món en un sol mercat. Tan-

mateix, cal adonar-se que és la política, i a través seu la força militar, la que determina aquest procés unificador. No es tracta d'un procés econòmic que es vagi desplegant per si sol a través de mecanismes exclusivament o prioritàriament econòmics, sinó que aquesta unificació econòmica del món s'imposa principalment a través de la política —de la diplomàcia i de les armes. Per això, la globalització, que suposadament seria la universalització de l'economia, la unificació del planeta en un sol mercat mundial, en realitat és, bàsicament, una **occidentalització** de l'economia mundial i, sobretot, una **nord-americanització** d'aquesta. Perquè són els EUA els qui han guanyat la guerra freda.

La guerra freda era una guerra militar, com totes les guerres. Era una guerra que tenia com a objectiu implantar internacionalment un sistema econòmic determinat. Es pot dir que cada contrincant —cada imperi— volia imposar a tot el món el sistema econòmic que més beneficiés els seus interessos econòmics particulars. Els EUA volien un sistema de mercat, capitalista, amb propietat privada, i l'URSS un sistema burocràtic, de planificació centralitzada. El sistema de dominació dels EUA en el bloc regit per l'economia de mercat era més subtil, i el de l'URSS respecte dels països d'economia socialista era més barroer. Però en tot cas es tractava d'una guerra d'interessos econòmics entre imperis rivals, més que no una guerra entre principis morals i ideològics.

Tanmateix, encara que la guerra es dirimís en termes de «quin model econòmic es proposava a la resta del planeta», això no treu que no fos una guerra, al cap i a la fi, amb la lògica pròpia de les guerres. Això queda sobradament provat en el fet que es va resoldre en el camp militar, com totes les guerres: es va resoldre en la cursa nuclear. La diferència qualitativa i importantíssima respecte de totes les guerres anteriors és que no podia desencadenar-se en la seva dinàmica de destrucció, sota risc d'anihilació general. Però això no treu que la cursa nu-

clear no es desenvolupés d'acord amb la lògica militar pròpia de les guerres "calentes". La lluita física era, per dir-ho d'alguna manera, virtual. Aquest era el seu «avantatge». Però això no treia que la guerra freda no fos una guerra real.

En les guerres «calentes» clàssiques l'objectiu era la *conquesta territorial*. Arrabassar una part o tot el territori a l'enemic. Aquest territori arrabassat era el *botí*. I la visualització de la victòria era el fet que el vencedor *ocupava militarment* el territori conquerit. A Occident, tanmateix, la guerra freda no va ser mai explicada com una guerra de conquesta territorial. Era venuda com una guerra entre valors organitzadors del món. A tot estirar, era explicada com una guerra entre models econòmics incompatibles, que no podien conviure l'un amb l'altre.⁴ Aquestes interpretacions, tot i ser certes, emmascaren, al meu entendre, el sentit real de la guerra freda: la *conquesta territorial*, com sempre, en la qual dos contrincants es disputaven un botí. En aquest cas el botí era el món sencer. Per això la victòria d'un dels contrincants havia de tenir, necessàriament, el caràcter de mundialització. La diferència, en aquest cas, és que, en la guerra freda, justament perquè el botí —el territori a ocupar— era el món sencer, l'ocupació del vencedor no podia fer-se enviant un exèrcit directament als territoris conquerits. L'ocupació, en aquest, s'havia de fer

4. No se sap ben bé per quines raons aquesta coexistència entre models econòmics diferents era insostenible a llarg termini. Les raons eren no tant de tipus tècnic, és a dir, econòmic, com morals. Si ambdós models convivien, era de suposar que el que demostrés una capacitat més gran per crear riquesa acabaria demostrant la seva superioritat i, per tant, els de l'altre cantó l'acabarien adoptant, també. Però no perquè no fos possible mantenir el sistema menys eficaç, sinó perquè no es volia seguir mantenint. No hi havia cap obligació econòmica en el canvi, sinó una "conversió" respecte a les virtuts del sistema oposat.

En tot cas, la tesi que defensem aquí és que el canvi d'un model econòmic comunista a l'altre, en realitat, es va produir gràcies al factor militar, més que no com una «conversió» espontània a l'eficàcia del sistema guanyador, el capitalista, per part dels derrotats.

mitjançant la **imposició** a la resta del món d'un sistema econòmic determinat que, com hem dit, beneficiés el vencedor. I així s'ha fet. Es tracta d'una **ocupació indirecta**. Això sí: aquesta imposició del model econòmic és **assegurada militarment**. L'exèrcit del bloc occidental, representat per l'OTAN, no ha entrat en lluita física real —només ha lluitat virtualment— però en canvi exerceix de **garant** del sistema econòmic internacional.

Per tant, la guerra freda ha estat una guerra militar en la qual l'exèrcit vencedor —sense necessitat de lluitar— ha imposat un sistema econòmic determinat a la resta del planeta, per afavorir els interessos econòmics del capital dels EUA, en primer lloc, i del capital de la resta del món occidental, en segon lloc. Ha estat una *conquesta territorial indirecta*, i **és aquesta conquesta territorial indirecta allò que anomenem globalització o mundialització. D'entrada, doncs, globalització és el nom d'una victòria.**⁵ Per dir-ho gràficament, la globalització va començar el dia que va caure el mur de Berlín, si més no per a nosaltres, és a dir, per als espectadors de la guerra freda —ja que la caiguda del mur va ser l'escenificació amb vista a l'opinió pública mundial de la victòria del bloc occidental. Per als actors-protagonistes del conflicte, la globalització va començar uns mesos abans. Va començar el dia que —segons expliquen alguns analistes i periodistes de política internacio-

5. Valgui la frase en el benentès que quan diem victòria ens referim a una victòria militar, i no a una victòria moral. El que va demostrar el bloc capitalista, respecte del bloc soviètic, va ser la seva superioritat militar, no la seva superioritat moral. Això no vol dir en absolut que no fos superior en el camp moral, ni tampoc que ho fos. L'excel·lència moral i l'excel·lència militar no tenen perquè implicar-se ni determinar-se mútuament, i tant poden coincidir com poden no fer-ho. *En tot cas, el que cal deixar meridianament clar és que no ha estat la seva hipotètica "superioritat moral" —en cas que sigui certa— la que li ha proporcionat la victòria al bloc occidental en la guerra freda. La victòria l'ha obtinguda per la força de les armes o, més ben dit, per la força de la tecnologia militar.*

nal— l'aleshores secretari d'Estat dels EUA, Mr. Schultz, va entrar al despatx del seu president, Ronald Reagan i, assabentat d'alguna decisió important que havien pres els soviètics, li va dir: «President, hem guanyat la guerra». Com en les guerres de sempre.

Hi ha un escenari del final de la guerra freda en el qual sí que es posa de manifest el caràcter que aquesta tenia, essencialment, de guerra de conquesta territorial. Em refereixo al cas de la unificació d'Alemanya. Quan cau el mur les dues Alemanyes teòricament es van unificar. Tanmateix, la RFA va seguir existint i la RDA va desaparèixer. No neguem que la voluntat democràtica dels habitants de l'extinta RDA no fos favorable a aquesta solució, però això no treu que el procés tingués més aviat el caràcter d'absorció —és a dir, de conquesta territorial en versió lighth— que no pas d'unificació. Günter Grass ja en aquell moment ho va denunciar, va parlar, si fa o no fa, d'«absorció», va parlar, si fa o no fa, de «botí de guerra». Però, a Alemanya, una bona part de l'opinió pública se li va tirar a sobre, el van acusar d'«espatllar la festa». La unificació-absorció alemanya, més o menys directa, ha estat paral·lela al procés econòmic de la globalització justament perquè l'una i l'altra són el mateix —una conquesta territorial—, per bé que la segona és d'àmbit global, mundial, i més indirecta. El que han fet els EUA amb l'URSS s'assembla força al que va fer la RFA amb la RDA.⁶

6. Tot això exemplifica l'ús intel·ligent i força emmascarador que el nostre final de segle està fent de les paraules que serveixen per a explicar què passa en el món, i, sobretot, què passa en el món de la política. A una «quasi-absorció» se l'anomena «unificació». D'una «conquesta territorial indirecta a través de la força militar» se'n diu «globalització». Es tracta d'un genial exercici del que podríem batejar com la «**semiòtica de l'amabilitat**». Sembla que el capitalisme és tan conscient de la seva forma d'actuar abusiva, que ell mateix en vol temperar l'impacte, dissimulant-lo rere conceptes neutres. *Endolcir les paraules*: un comportament propi de qui té mala consciència, però en canvi no té gaire intenció de modificar la seva conducta.

L'economia natural o l'economia política

Per tant, si els llibres d'història futurs diuen: "de 1945 a 1989 va tenir lloc la guerra freda; cap als anys noranta va començar la globalització", tindran raó sempre i quan la relació causal entre un fet i l'altre quedi ben explicada. Si els llibres d'història expliquessin la I Guerra Mundial i l'ocupació d'Alsàcia-Lorena per part dels francesos com dos esdeveniments històrics que se succeeixen cronològicament d'una manera inconnexa, ens sorprendríem molt perquè tots sabem que tenen una vinculació directa. No sorprendre's ens semblaria ridícul. Tanmateix, la globalització actual s'explica d'aquesta manera inconnexa, i per tant *estem corrent el risc de fer el ridícul de no sorprendre'ns*. La guerra freda i la globalització són la causa i la conseqüència, respectivament, d'un únic i mateix procés històric.

Per què cal insistir, a parer nostre, en coses que poden semblar prou òbvies? Perquè de cara a una bona part de l'opinió pública la globalització ha aparegut davant dels seus ulls com un fenomen espontani, sense una causa que el justifiqui: "**La globalització ha vingut i no sabem com ha sigut**". Com si la globalització hagués començat i prou; com si un bon dia els mercats de mercaderies i de capitals haguessin estat presos per un desig irresistible d'unificar-se. Però no és així, «sí que sabem com ha sigut»: els EUA van inventar la Iniciativa de Defensa Estratègica (l'SDI), la qual, pel que expliquen els analistes polítics i militars, va ser el cop de gràcia decisiu en l'escalada nuclear entre soviètics i nord-americans, i davant d'aquest projecte d'alta tecnologia militar contra el qual no podien competir, els soviètics van dir «apaga y vámonos» i van començar una rendició progressiva i controlada, que va implicar una voladura del propi sistema polític i econòmic. Aleshores el secretari d'Estat dels EUA va dir allò de «hem guanyat la guerra» i «l'endemà» els capitals privats del món occidental i

especialment dels EUA es van posar a girar com bojos d'un cantó a l'altre del planeta, amb més intensitat que mai fins a aquell moment.

Insistim, doncs: **la globalització és com és i no és d'una altra manera per motius polítics**, i en cap cas per motius «tècnics», és a dir, per motius econòmics que la lògica mateixa de l'economia pugui determinar d'una manera necessària. La globalització és com és a causa d'una determinada correlació de forces, que s'expressa políticament i, en part, militarment. Diguem-ho d'una altra manera. Tenim un fet: la globalització es dona en l'àmbit únicament econòmic i no en el polític, és a dir, s'unifiquen les estructures econòmiques, els mercats, però no s'unifiquen pas les estructures polítiques, els Estats. Doncs bé: **és una voluntat política la que determina que la globalització sigui només econòmica i que no sigui política, i que hi hagi un mercat mundial però que no hi hagi un Estat democràtic mundial.**

Dir tot això no és res més que recuperar el vell sentit dels economistes clàssics —primer dels mateixos liberals i després de Marx i els marxistes— segons el qual l'economia és sempre *economia política*. Cosa que, de fet, seria de sentit comú i universalment acceptada si no fos per les trampes ideològiques neoliberals que pretenen fer creure el contrari. Darrere d'un determinat sistema econòmic hi ha sempre una determinada voluntat política, és a dir, la voluntat de distribuir la riquesa d'una manera i no d'una altra. No hi ha un desenvolupament natural de l'economia, com pot arribar a creure un cert pensament econòmic neoliberal que es pretén ortodox. No hi ha unes lleis econòmiques *naturals*, com si de lleis de la naturalesa es tractés, com les de la física o de la química, que són immutables o que, en tot cas, són independents de la voluntat de les persones. L'economia, evidentment, té les seves lleis, però aquestes lleis depenen fonamentalment de la voluntat humana, i per tant poden ser canviades. Tot fet o tot procés econò-

mic és, en essència, un fet o procés polític. Dit d'una manera esquemàtica: allò natural està regit per la necessitat, i no pot ser d'una altra manera; allò polític està regit per la llibertat, i pot ser com és o pot ser d'una altra manera, limitat només per les possibilitats tècniques de la societat. I l'economia és, bàsicament, política.

Per tant, si ens expliquen la globalització com un procés que és fruit del desenvolupament espontani d'unes suposades lleis naturals de l'economia, acabarem per pensar necessàriament que la situació de l'economia mundial no pot ser diferent de la que és. I això no és veritat. Tanmateix, sovint funciona aquesta percepció d'una mena de necessitat inevitable, allò que Vázquez Montalbán defineix en aquestes mateixes pàgines, a l'hora d'analitzar la dimensió cultural de la globalització, com la «dictadura del present» —aquesta dictadura que tot sovint s'apodera de la cultura postmoderna. En canvi, si les lleis econòmiques ens són explicades com un fet polític sabem que l'economia mundial i la globalització podria ser ben bé d'una altra manera i que això depèn —no absolutament, però sí bàsicament— de la voluntat dels individus. La globalització, com diu Navarro,⁷ no respon a «situacions econòmiques inevitables que forcen un camí únic», sinó a «situacions originades en decisions polítiques que responen a relacions de poder específiques».⁸

7. Navarro, Vicenç: *Neoliberalismo y Estado del Bienestar*, Ariel, Serie Económica, 1997.

8. Per tant, la globalització no és només una dada, un fet. És un fet, sí, però que podria ser diferent de com és, un fet susceptible de ser modificat. La globalització podrà ser, en tot cas, bona o dolenta, però segur que no és inevitable. O, en tot cas, ni més ni menys inevitable que la Revolució Francesa, per posar un exemple extrem. Perquè les lleis de la història depenen de la voluntat de les persones, i la voluntat humana no és mai «inevitable».

2. *Les característiques de la globalització*

La globalització comercial i del capital productiu

Emmarcada d'aquesta manera, en clau política, és fàcil entendre els trets més específics de la globalització actual. Són, com veurem: la preponderància de la mobilitat del capital especulatiu i l'ofensiva ideològica contra l'Estat del benestar.

Hem definit la globalització com la unificació del món en clau capitalista. En la mesura que el bloc soviètic era un obstacle a aquesta unificació, la globalització es visualitza, d'entrada, com la incorporació d'aquest bloc al sistema capitalista, regit pels EUA a través d'institucions multilaterals com el G-7, l'FMI o el Banc Mundial. En efecte, la conseqüència més espectacular de la guerra freda han estat les reformes econòmiques que han convertit l'exURSS i els països de l'Est en una economia de mercat, en les quals es posa de manifest la idea de «conquesta territorial indirecta».

Tanmateix, mundialment, com es concreta en termes de teoria econòmica aquesta unificació del món en clau capitalista? Aquesta unificació —es diu normalment— serà beneficiosa per al creixement de l'economia mundial. Anem a pams. Són quatre els factors econòmics susceptibles de ser unificats en un únic mercat mundial:

- a) les mercaderies
- b) el capital productiu (inversió directa)
- c) el capital financer (accions, bons públics i moneda)
- d) la força del treball

Habitualment, la globalització actual és explicada, per part dels seus apologetes, com una unificació dels dos primers factors: un augment del comerç internacional (a) i de les inversions exteriors (b). Tanmateix, cal anar a les estadístiques i als estudis que mostren que aquests dos fluxos **no són fenòmens tan nous** com sostenen els qui defensen que la globalització té

enormes efectes beneficiosos per al creixement de l'economia mundial. Resulta que *en els països de l'OCDE la globalització comercial va augmentar a un ritme més elevat entre 1970 i 1980, per exemple, que no entre 1980 i 1990*. És a dir, en l'àmbit comercial, la globalització ha seguit augmentant durant els darrers anys, però s'ha desaccelerat. I amb els capitals productius, destinats a inversions, passa tres quarts del mateix: *el flux d'inversions des dels països desenvolupats als països subdesenvolupats era més petit l'any 1991 que l'any 1967*, en contra del que faria pensar la versió habitual sobre la globalització.⁹ Aquests dos fluxos internacionals —el comercial i el de capital productiu— són, efectivament, els que poden fomentar el creixement econòmic. La globalització derivada d'aquests dos fluxos, en la mesura que és font de prosperitat, seria positiva.

Creixement i pobresa; regulació i unificació

Tanmateix, cal fer dues precisions respecte això. Primera: com ja sabem, el creixement econòmic, per ell mateix, sense més precisions, no té per què ser un objectiu desitjable. **El creixement és desitjable quan beneficia els pobres.** En canvi, un creixement que enriqueixi més els qui són més rics i deixi els pobres igual com estaven o pitjor, no té res de bo, no té cap interès.

En principi, tot i que no deixa de ser una qüestió discutible, la internacionalització del capital productiu i del comerç podria permetre un creixement econòmic del qual es beneficiïn també

9. Diu V. Navarro: «...la internacionalització del comerç i la mobilitat internacional no són fenòmens tan nous com sostenen les tesis de la globalització econòmica. En realitat, el percentatge del valor de totes les exportacions i importacions sobre el PIB del món va augmentar més espectacularment durant el període 1950-1979 que durant el període 1980-1989, tant en els països desenvolupats com en els subdesenvolupats.» op. cit., p. 207-208.

les majories pobres, i no solament les minories riques. Qui s'emportaria el gat a l'aigua en una globalització d'aquest estil continuarien sent els propietaris del capital privat, o sigui, els qui ja són rics. Però també és veritat que les inversions productives i certes liberalitzacions comercials poden, al mateix temps que enriqueixen més els rics, elevar el nivell de vida de les masses pobres. Potser augmentarien les diferències entre rics i pobres però, si més no, es podria arrencar aquests darrers de la misèria. Si considerem la pobresa com una qüestió de posició relativa en el conjunt —que ho és—, amb la globalització del capital productiu els pobres continuarien essent pobres, potser més encara que abans. Però si considerem la pobresa en termes absoluts —una perspectiva que també compta—, hauríem d'acceptar que aquesta globalització podria tenir efectes positius per pal·liar la pobresa en el món.

Segona: la globalització d'aquestes dues magnituds —mercaderies i capital productiu— en un sol mercat mundial no té per què voler dir desregulació, ni eliminació de tota norma referida a la seva circulació. Globalització vol dir unificació, però unificació no vol dir liberalitzar sense establir uns criteris de comportament. Si liberalitzar significa obrir les fronteres estatals al comerç i als capitals, el desaparegut marc regulador nacional ha de ser substituït per un nou marc legal internacional.¹⁰ *La globalització no pot ser l'excusa per saltar-se les velles lleis nacionals a canvi de res. No pot ser l'excusa per aconseguir que els agents econòmics operin en un marc absent de tota regulació, el marc internacional, i evitin així tota responsabilitat. La globalització hauria de voler dir que les lleis nacionals (barreres aranzelàries, restriccions a l'entrada de capitals, etc.), variades i inconnexes entre si, són substituïdes*

10. De fet, l'OMC i l'FMI són les institucions que encarnen aquest marc legal internacional, per a les mercaderies i per al capital productiu, respectivament.

per una sola normativa mundial que unifica reguladament el mercat mundial. Aquest pot ser mundial i regulat, o mundial i sense regular, i en tots dos casos hi ha globalització. Si la unificació del comerç i dels capitals ha de ser positiva globalment, cal que compti amb límits que permetin demanar comptes als agents econòmics.

Fetes aquestes dues excepcions —ben òbvies, d'altra banda— la globalització seria difícilment atacable. És a dir, si la globalització actual fos, efectivament —tal i com pretenen els seus apologetes— un simple augment dels fluxos internacionals de comerç i de capital productiu, tindríem poques coses a objectar. L'únic problema és que aquesta versió de l'assumpte —tan «neutral»— té poc a veure amb la realitat.

A. La preponderància del capital especulatiu

Quina és la realitat? Sabem que la voluntat política que hi ha darrere la globalització s'expressa en l'àmbit econòmic —i fa que la globalització sigui exclusivament econòmica, i no política com hem dit abans. Tanmateix, ara hem vist que hi ha una sèrie de factors econòmics que **no** poden servir per definir aquesta globalització econòmica, malgrat que el discurs habitual faci creure el contrari. Els factors que farien positiva la globalització no ens serveixen per explicar-la, perquè ara estan igual d'unificats que abans. Per tant, no és a aquesta globalització «positiva» allò a què ens referim quan, des de fa uns quants anys, parlem de la globalització. Així, seguim sense saber quina és l'expressió econòmica de la victòria capitalista a la guerra freda. Què és el que ha canviat en l'economia dels darrers anys?

La principal novetat en l'economia mundial actual és l'augment dels fluxos internacionals del capital financer i, dins d'aquest, del capital financer especulatiu. La globalització és, sobretot, la unificació del mercat financer in-

ternacional; i una unificació en un marc quasi totalment desregulat. Com diu Navarro:

Un procés d'internacionalització que sí que és nou és el de la mobilitat de capitals financers de tipus especulatiu. Aquest fenomen és clau per entendre l'alentiment del desenvolupament econòmic i social dels països de l'OCDE. El col·lapse del tractat de Bretton Woods, el 1972, i la desregulació dels mercats financers, peça clau del pensament neoliberal, han creat una enorme mobilitat del capital financer de tipus especulatiu, responsable d'una inestabilitat econòmica [de l'economia internacional] sense precedents. Aquesta inestabilitat i el poder dels mercats financers han estat els responsables de molts dels problemes econòmics i socials que s'atribueixen erròniament a una suposada globalització del comerç i del capital productiu, que [...] no és ni tan nova ni tan massiva com es presenta per la tesi de la globalització. La liberalització del preu de les divises i la seva gran inestabilitat, fenòmens que van passar a partir del col·lapse de Bretton Woods, van causar una mobilitat constant del capital financer a la recerca d'assolir, en el termini de temps més curt possible, el màxim de beneficis possible. Així s'ha creat una societat internacional del casino en la qual l'especulació és la característica més notable del mercat de capitals. Els mercats es mobilitzen constantment a la recerca de la millor transacció basada en divises, el valor de la qual varia constantment en el mercat. (*op. cit.*, p. 208.)

Dues dades il·lustren aquesta tesi que la globalització és bàsicament financera i que, dins del que és financer, és bàsicament especulativa. El primer: *el valor total del capital que es mou anualment en el món és 99 vegades més gran que el valor total de les mercaderies que es mouen en el món durant el mateix període. És a dir, amb el flux del capital que es mou en un any, anant d'un país a l'altre, es podria pagar 99 vegades el total de mercaderies que es comercia anualment entre diferents països.* D'entrada, aquesta desproporció només pot voler dir dues coses: o bé que, en les economies nacionals, el capital ve gairebé tot de fora, mentre que el que produeix aquest capital queda

gairebé tot per al consum dels mercats interns; o bé que aquest capital es mou però no produeix res. En tot cas, aquesta dada demostra la preponderància dels **mercats financers** dintre de la globalització.

La segona: *el 90% dels capitals que es mouen en els mercats financers internacionals es queden en el seu lloc de destinació menys d'una setmana*. Evidentment, en principi un capital de vocació productiva, amb la intenció de ser invertit per esperar uns resultats, és a dir, per *crear* riquesa, necessita més d'una setmana per complir el seu cicle productiu. Això demostra la preponderància de la **dinàmica especulativa** dins dels mercats financers. Diguem que de les dues possibilitats del paràgraf anterior, la vàlida era la segona.

Res més lluny de la nostra intenció que presentar aquestes dades per donar una impressió catastrofista/apocalíptica del capital mundial. Pot semblar, sens dubte, que acusar la globalització d'estar dominada bàsicament per la cultura de l'especulació és una mostra de radicalisme que no s'ajusta a la realitat. De fet, el capitalisme ja porta segles essent acusat de ser el pare de tots els mals i, en canvi, segueix tan ample, resistent totes les «crisis definitives» que se li han pronosticat. Fins i tot es podria dir que d'un temps ençà —en això ha influït, sens dubte, el desenllaç de la guerra freda— ha guanyat no pocs adeptes. Això no obstant, gent tan poc sospitosa d'anticapitalisme dogmàtic com els representants de la socialdemocràcia europea estan denunciant, des de fa alguns anys, aquesta mateixa dinàmica de què parlem aquí. Així —serveixi d'exemple gairebé aleatori—, només els últims dies, hem pogut llegir en els diaris a Mario Soares anomenant «monstre especulatiu» la globalització i Martine Aubry, la ministra de Treball francesa, descrivint el sistema econòmic internacional com «capitalisme de casino». No sembla, doncs, que la nostra anàlisi, en aquesta mateixa línia, pugui ser titllada d'exercici faltat de moderació.

*Capital productiu, capital financer, capital especulatiu:
la inestabilitat i l'alentiment*

(En conseqüència,) amb l'ajut dels socialdemòcrates europeus, la globalització (ja) pot ser vista (ara) com l'hegemonia dels capitals financers especulatius en l'economia mundial. Cal reconèixer, certament, que la diferència entre capital productiu i capital financer no és tan immediata i transparent com podria semblar en aquesta exposició. En principi, el capital productiu fa referència a les inversions directes, que no passen per borsa, mentre que el capital financer es refereix al capital que es mou a la borsa, la compravenda d'actius, futurs, bons públics, etc., el qual, en principi, també ha d'acabar repercutint, directament o indirecta, en la inversió, pública o privada. La diferència pot semblar més clara quan es pensa que el primer està gestionat per les empreses (per les grans multinacionals o transnacionals) i el segon pels bancs. Però, de fet, la separació entre multinacionals i bancs tampoc no és tan radical com podria semblar i, de vegades, són «els mateixos diners».

Per tant, no s'ha de caure en la visió maniquea d'acusar el capital financer de tots els mals i el productiu de tot el bé. Si estan més barrejats del que sembla i si al capital privat productiu se li reconeixen diverses virtuts, senyal que el capital financer les deu compartir i que, per tant, també és capital «productiu». Tanmateix, el problema és que la contaminació que sembla que s'imposa actualment és justament la contrària: és el capital especulatiu el que acaba contagiament amb la seva dinàmica el capital financer de vocació productiva. És a dir, en els mercats financers internacionals acaba dominant sovint aquell segment de capitals obertament especulatius, encara que sigui un segment minoritari. (Això, evidentment, és degut a la falta de regulació d'aquests mercats financers internacionals). Així, el capital especulatiu

arrossega el capital financer de vocació productiva i aquest acaba afectant, finalment, el capital productiu (les inversions directes). En síntesi, la realitat no és tant que el capital financer comparteixi les virtuts del productiu, com que aquest comparteixi els defectes d'aquell. Encara que la diferència entre capital productiu i financer no sigui molt evident, és igual perquè l'un i l'altre queden igualment contaminats per la dinàmica que imposa el capital especulatiu. (El que és cert, també, és que l'especulació només pot originar-se en el capital financer.)

Moltes de les sorpreses que han ocorregut en els últims anys en l'economia internacional demostren aquesta contaminació. El cèlebre «tequilazo» mexicà i la recent crisi del sud-est asiàtic, a Malàisia, Corea i Indonèsia, són exemples de pànics financers, de fugues accelerades de capitals que demostren fins a quin punt el capital en general té un comportament mimètic dels moviments especulatius. Totes aquestes crisis tenen a veure, indubtablement, amb problemes interns de les economies de cada un dels països. Però, juntament amb això, cal dir que totes elles serien impensables si no fos perquè el sistema financer internacional permet, per la seva mateixa naturalesa, les dinàmiques especulatives. Fins i tot els capitals sense vocació especulativa s'hi veuen atrapats inevitablement.

Quina és la conseqüència, pensant en el conjunt de l'economia mundial, d'aquesta hegemonia del capital especulatiu? *Bàsicament, com ja s'assenyalava en la citació de Navarro, la inestabilitat en el mercat financer, que es reproduïx en cascada per tot el sistema econòmic en el seu conjunt. I la conseqüència de la inestabilitat econòmica és la disminució de les taxes de creixement de l'economia mundial per sota del seu creixement potencial.* La inestabilitat, en suma, impedeix la creació de riquesa. L'especulació frena el creixement. Atès que el capital productiu sí que és un factor de creixement, hem de

constatar una cosa coneguda de sobres: que aquest capital i el capital especulatiu tenen efectes econòmics diametralment oposats.

En aquest punt, és important adonar-se que aquest creixement alentit no és perjudicial per als qui el provoquen. Tot i que aquí ens falten dades per demostrar-ho, aquest model de creixement «alentit» acaba afavorint els propietaris del capital més que un model de gran creixement. És a dir, la minoria (de la població mundial) imposa un model de creixement petit, que perjudica la majoria. El que li interessa al capital no és el creixement econòmic *per se*, sinó el seu propi creixement; i un creixement, el del PIB, i l'altre, el dels capitals, no han d'anar junts necessàriament. **El capital no és una cosa abstracta, sinó un instrument en mans d'unes «passions» concretes, que són les dels seus propietaris. Per això, al capital no el preocupa tant crear riquesa, sinó fer-se ric. I si aquest enriquiment s'aconsegueix a costa del creixement econòmic... lloat sigui Déu.**

Per principi, en tot mercat qui té el recurs escàs necessari mana, és a dir, té totes les de guanyar. El capital és aquest recurs escàs i necessari, és el que de vegades s'anomena el «costat curt» del mercat. El «costat curt» determina sempre les condicions del mercat. Els capitalistes —els rics del planeta— determinen les regles de joc del mercat financer mundial i, com a conseqüència d'això, del sistema econòmic internacional en general. *El capital productiu no és, materialment considerat, un capital diferent de l'especulatiu. Tots dos són el mateix capital, els mateixos diners, que o bé es comporta d'una manera especulativa o bé d'una manera productiva. És a dir, o bé intentant enriquir-se sense crear riquesa o bé intentant enriquir-se creant riquesa. Quan parlem de capital productiu i de capital especulatiu, en realitat parlem fonamentalment de dos comportaments diferents d'un mateix capital.* En la mesura que el capital (únic) ha vist que una dinàmica financera mundial més espe-

culativa l'afavoria més, l'ha imposada, tot i sacrificar el creixement del PIB mundial.

A la vista de tot això, ara ja estem legitimats per contradir les versions habituals de la globalització com un fenomen comercial i d'inversions estrangeres. Ara la podem definir, en la seva dimensió econòmica, **com una llibertat del capital especulatiu que provoca l'alentiment del creixement econòmic internacional i, així, anul·la els efectes positius que per a aquest creixement podrien tenir la llibertat comercial de les inversions.** Es tracta de la globalització dels rics, que fomenta no «el creixement econòmic internacional», sinó «un creixement» determinat —que afavoreix els rics. **Internacionalitza el factor d'inestabilitat més que no pas el de creació de riquesa.** Fa que hi hagi menys riquesa global, a canvi que hi hagi més riquesa per a un grup petit de la societat mundial, un grup ja ric —i poderós. *Ara s'entén, en definitiva, una vegada coneguda la naturalesa econòmica de la qüestió, per què la clau de l'anàlisi ha de ser necessàriament política. Un model econòmic que beneficia uns pocs només pot ser conservat per mitjà de la coacció, i la política és el lloc d'aquesta coacció (directa o indirecta).*

*Capital financer i indústria militar:
aliança política, aliança tècnica*

Tanmateix, en tota aquesta argumentació hi ha un dubte —una possible incoherència— que cal dissipar. Hem vist, en el text de Navarro, que l'origen d'aquesta predominància del capital especulatiu neix amb la ruptura del sistema de canvis fixos de Bretton Woods, a començament dels anys setanta. Aquesta ruptura és la que posa les bases per a la globalització especulativa que hem descrit, en la qual la lògica de l'enriquiment no és crear riquesa, sinó lluitar —a través dels mercats financers— pel repartiment de la riquesa.

sa existent.¹¹ Però aleshores, si la globalització especulativa actual comença el 1972, com podem dir, tal i com hem dit fins ara, que es tracta de la conseqüència de la victòria occidental en la guerra freda? Aquesta victòria succeeix al final dels vuitanta. Gairebé hi ha vint anys de diferència entre una cosa —la base institucional de la globalització econòmica— i l'altra —l'explicació de les condicions polítiques de la mateixa globalització que, segons nosaltres pretenem, ens donen la clau d'aquella globalització econòmica. De fet, el que estem dient, sembla, és que primer ve la conseqüència i vint anys després arriba la causa. I això no pot ser. Aquí hi ha alguna cosa que falla. Aquests vint anys de diferència ¿desmenteixen l'anàlisi que hem fet fins ara?

De cap manera. Podem continuar afirmant tranquil·lament que la globalització és el nom de la victòria occidental en la guerra freda. Per què? Perquè el procés polític i l'econòmic van paral·lels. Dit d'una altra manera, la guerra freda i la rup-

11. En aquest sentit, l'economista francès Jean Paul Fitoussi explica: «El pas d'un sistema de canvi fix a un sistema de canvi flexible implica un canvi de lògica. En el cas d'un sistema de canvi fix, estem en el que jo anomeno una lògica de creixement en la qual el creixement d'un país arrossega el dels altres països. En un sistema de canvi flexible, estem davant d'una lògica de parts de mercat, en la qual el creixement d'un país es fa en detriment dels altres països, ja que es tracta de modificar artificialment les competitivitats d'una manera que es guanyin parts del mercat a costa dels veïns.»

Veiem, doncs, que ja sigui per via especulació (jugar amb els tipus de canvi), ja sigui per via inflació, com assenyala Fitoussi, el resultat del sistema de canvis flexibles provocat per la ruptura de Bretton Woods sempre és enriquir-se a costa d'algú, sense haver creat riquesa. El sistema de canvis flexibles va obrir la porta a aquests dos fenòmens: al comportament especulatiu dels capitals privats, i a la modificació artificial de les competitivitats nacionals en el seu conjunt a través de les devaluacions i sobrevaluacions. Amb el primer, un capital guanya diners a costa d'un altre, però a qui acaben perjudicant al final són les poblacions, que depenen de la inversió real. Amb el segon, un país acaba guanyant diners a costa d'un altre, però qui hi acaba perdent sempre són els països més pobres, la part més dèbil de l'escalafó econòmic mundial.

tura de Bretton Woods són capítols diferents d'una mateixa estratègia del capitalisme per al seu desenvolupament a nivell internacional. Amb la primera es buscaven les bases polítiques per permetre l'expansió del capitalisme, contenint els soviètics i, més que contenint-los, combatent-los per mitjà de la carrera armamentística.¹² Amb la segona, es posaven les bases econòmiques d'aquesta expansió. La guerra freda estava feta perquè la filosofia econòmica subjacent a la ruptura de Bretton Woods —l'hegemonia de l'especulació, el predomini dels mercats financers sobre els governs, l'enriquiment sense creació de riquesa— pogués desenvolupar-se en tota la seva plenitud.

Per tant, la filosofia econòmica les bases de la qual es posen el 1972 no pot fer eclosió fins que el món occidental no guanya la guerra freda el 1989. La globalització actual, certament, era latent des de 1972, amb les seves bases preparades per anar desenvolupant-se des de llavors. La globalització del capital financer i la inestabilitat econòmica mundial comencen abans de 1989, certament. Però és a partir d'aquest moment que entra en acció —com mai fins en aquell moment— el capital financer i la seva vocació especulativa. Les xifres de moviments de capitals es produeixen des del principi dels anys noranta, és a dir, des que els EUA guanyen la guerra, són una veritable no-

12. Els historiadors i els analistes més occidentals de la guerra freda sempre han pretès que el paper del bloc occidental, el bloc «lliure» segons ells, va ser simplement el de «contenir» els soviètics, que serien els únics imperialistes d'aquesta història. Es basen, per a això, en la famosa doctrina Kennan i d'altres. Però aquesta versió sembla més aviat un conte de fades. La guerra va ser una carrera armamentística d'assetjament mutu, així com una competència econòmica, activament promoguda per ambdós contrincants. En aquesta contesa ningú no va resistir, simplement, sinó que tots dos van lluitar per derrotar l'altre. Així, per exemple, a la cimera de Venècia del G-7, de 1987, es va dissenyar un pla per desbaratar les reformes econòmiques de Gorbtxov, que pretenia reconstruir l'economia soviètica democratitzant-la des de bases no capitalistes. Això és més que «contenció». (Vegeu Schweickart, D.: *Más allá del capitalismo*, p. 412.)

vetat. Haurien estat inimaginables pocs anys abans. Per tant, continua essent coherent el que hem dit: que la globalització és el nom de la victòria (militar) occidental en la guerra freda; i que la preponderància del capital financer especulatiu és una novetat pròpia dels noranta, fet que posa de manifest la veritable naturalesa econòmica del fenomen i les claus polítiques que l'expliquen.

Arribats en aquest punt, podem parlar d'una «aliança política» de facto entre la indústria militar nord-americana i el capital financer especulatiu. La guerra freda la va guanyar la indústria militar i nuclear nord-americana, i el fruit d'aquesta guerra ha estat l'hegemonia del capital especulatiu. Podem dir, doncs, que entre l'instrument de la guerra freda (el fet militar) i la seva conseqüència (el fet financer) hi ha una solidaritat *de facto*. Si haguéssim de descriure la globalització com si fos una fórmula matemàtica diríem: **capital financer occidental (part econòmica) + poder militar occidental (indústria militar-nuclear dels EUA) (part política).** Entre tots dos hi ha una aliança estratègica, implícita, més o menys directa, més o menys orgànica. Però indubtable.

Ara bé, aquí el més sorprenent és adonar-se que aquesta vinculació es produeix no solament en l'àmbit polític, sinó també en un àmbit tècnic: no solament com a aliança referida a la missió d'un i altre (del poder militar i del capital especulatiu), sinó referida als mitjans que utilitzen. Ens explicarem. La revolució de les telecomunicacions i de la informàtica, en tant que revolució tecnològica, es va fer en bona part gràcies a la investigació dirigida per la indústria militar nord-americana durant els últims anys de la guerra freda. Les noves tecnologies van venir de la mà dels programes nuclears que permeteren guanyar la guerra freda als EUA (SDI, etc.). En el nostre món del segle XX, la investigació tecnològica més avançada ha estat sempre la dedicada a usos militars. I la investigació civil hi ha anat a remolc.

Doncs bé, aquesta nova tecnologia de les telecomunicacions i de la informàtica, nascuda com a tecnologia militar vinculada a la guerra freda, és la que ha permès, a nivell tècnic, la nova dinàmica especulativa del capital financer en els mercats internacionals. Una dinàmica que se'ns apareix com una novetat absoluta en el món de l'economia, no per la seva naturalesa, que de sobres era coneguda —atès que l'especulació és una cosa tan vella com el mateix capitalisme—, sinó per les dimensions gegantines que ha adquirit. I són aquestes dimensions les que no serien possibles si no fos per les noves tecnologies. Elles són les que permeten la velocitat amb què es mouen els capitals financers d'un extrem a l'altre del planeta. Elles són les que han permès que el món s'hagi convertit en un gran mercat financer global, obert les vint-i-quatre hores de dia. En síntesi, el fet tècnic que ha permès la globalització en tant que novetat (és a dir, les dimensions de l'especulació) és un fet nascut en els laboratoris militars de la guerra freda.

Fixem-nos que, de tots els factors econòmics, l'únic que té una necessitat real de velocitat és el capital financer amb voluntat especulativa. Ni les mercaderies, ni les primeres matèries, ni la mà d'obra, ni el capital productiu necessiten moure's d'un lloc a l'altre del planeta en qüestió de segons per tornar-se a moure al cap de poc temps a l'altra punta.¹³ Amb les telecomunicacions i la informàtica es recorren grans distàncies en segons. Diguem, metafòricament, que la indústria militar nord-americana ha regalat el seu «tesor» al capital especulatiu —després d'haver-li desbrossat el terreny políticament—,

13. Ja se sap que el problema de la fam en el món és una qüestió de distribució d'aliments i no de producció, atès que amb la producció anual actual (de cereals, etc.) es poden alimentar tots els habitants de la terra. És una paradoxa macabra que s'hagi inventat un sistema tècnic per moure el capital d'un lloc a l'altre en segons, i la humanitat encara no hagi trobat un mitjà per enviar el menjar allà on es necessita (ja no en qüestió de segons, però sí amb una rapidesa a la mesura de la biologia humana).

per tal que es faci amo i senyor de l'economia del planeta. Primer «li» guanya la guerra i després «li» passa la seva «joguina» perquè satisfaci els seus desigs de lucre sense esforç. **El mateix instrument tècnic que va permetre guanyar la guerra freda és el que després ha permès la globalització especulativa. I l'objectiu de la guerra freda era, en bona part, aquesta globalització, precisament.**

B. L'atac a l'Estat del benestar

Les cinc objeccions neoliberals

L'altre element definitori de l'actual globalització han estat les fortes pressions que han rebut els poders públics a favor del desmantellament de l'Estat del benestar. Les societats que havien anat construint l'Estat del benestar al llarg del segle XX, i sobretot durant la seva segona meitat, han vist qüestionat el seu model de protecció social i les polítiques fiscals redistributives —que eren les potes fonamentals d'aquest model social. Atès que l'Estat del benestar és un fenomen propi bàsicament de les societats europees occidentals, l'anàlisi d'aquest tema farà que, per un moment, ens centrem bàsicament en la Unió Europea.

Com en el cas de la globalització en general, la crisi de l'Estat del benestar s'explica habitualment només en termes tècnics o econòmics, com si el seu desmantellament fos quelcom determinat per la lògica necessària de les coses. Però també aquí ens trobem davant d'un problema eminentment polític abans que tècnic, un problema ideològic abans que econòmic —o, millor dit, d'un problema econòmic en tant que ideològic.

Què és el que passa? Certament, la globalització, l'Estat del benestar es troba amb problemes amb els quals no havia de comptar abans. Però això no vol dir que s'hagi convertit en una cosa inviable, com pretenen els apòstols del neoliberalis-

me. Amb la llibertat de moviments de capitals, les polítiques econòmiques en què es basava l'Estat del benestar —polítiques d'expansió de la demanda— han perdut eficàcia si s'han fet des dels Estats. L'argument neoliberal ve a dir: es gasten uns diners des de l'Estat per aconseguir uns certs efectes redistributius i de creixement, però aquests efectes no s'aconsegueixen. Per tant, es tracta de diners malgastats. Conclusió: s'ha de deixar de gastar-los, és a dir, cal reduir l'Estat del benestar. Fixem-nos que l'argument neoliberal apel·la a l'eficàcia. No discuteix si les intencions de les polítiques redistributives i de protecció social són bones o dolentes, sinó que es fixa només en la seva efectivitat. D'aquesta manera, aquesta crítica neoliberal sembla netament neutral, perfectament «a-ideològica». Però no ho és.

Dit això, cal reconèixer també que si aquesta crítica no tingués una «part» de veritat, el debat actual per defensar/reformar/desmantellar l'Estat del benestar simplement no existiria. Hi ha raons neoliberals que poden semblar incontestables com:

- 1) Les polítiques d'expansió de la demanda en una economia nacional oberta com les actuals, es poden traduir en un augment de les importacions (com va passar en el primer govern Mitterrand a França, el 1981), i anul·lar així els efectes positius que es pretenen amb elles.
- 2) Que les polítiques de protecció social minven la competitivitat de les empreses, perquè en una economia mundial oberta al comerç internacional els productes dels països subdesenvolupats, països sense tanta protecció social i amb salaris més baixos, són més competitius; aquesta protecció social seria per als neoliberals la causa principal de l'atur, *fet pel qual la Unió Europea hauria d'elegir entre l'Estat del benestar (amb atur) o la plena ocupació (sense protecció social), però no pot aspirar a totes dues coses alhora.*

- 3) Que el dèficit públic que va associat a les polítiques d'estímul de la demanda i a les polítiques pròpies de l'Estat del benestar és el responsable de l'alentiment econòmic perquè treu estalvi de la inversió privada i redueix la inversió total.
- 4) Que les polítiques fiscals expansives —ja sigui augmentant la despesa pública, ja sigui baixant impostos— són deficitàries, provoquen inflació i l'augment dels tipus d'interès, la cosa que fa fugir el capital estranger, que és necessari en l'economia globalitzada per al creixement econòmic dels països; així, si un país és molt dependent dels fluxos financers internacionals, està obligat a fer polítiques fiscals restrictives, oposades a les polítiques pròpies de l'Estat del benestar.
- 5) Que les polítiques monetàries expansives, tot i ésser efectives contra la desocupació, poden ser igualment inflacionàries, i amb això, igual que en el cas anterior, allunyen el capital estranger; si el país en té prou amb el seu estalvi intern, pot permetre's baixar aquests tipus i arriscar-se a les pressions inflacionistes, però si no és així, ha de mantenir els tipus alts i esperar que la reducció de la desocupació vingui de mans de la inversió estrangera.

El resultat d'aquests arguments sempre acaba essent el mateix. En primer lloc: *a)* cal tenir la lluita contra la inflació com a objectiu prioritari, cosa que obliga a retallar el dèficit públic; *b)* és desitjable una tendència a les polítiques monetàries restrictives (tipus d'interès alts). *Aquestes dues polítiques són la «glòria» per als estalviadors, és a dir, per als propietaris de capital, que perden diners amb la inflació alta i en guanyen amb els tipus d'interès alts.* En segon lloc: *a)* cal pressionar perquè la protecció social sigui com més petita millor, perquè és la causant del dèficit públic; *b)* cal pressionar per moderar els incre-

ments salarials dels treballadors, que són causants d'inflació. *Aquestes dues polítiques són la «glòria» per als empresaris en una economia capitalista, atès que totes dues permeten incrementar els beneficis dels propietaris de l'empresa.*

A mesura que s'ha anat imposant el pensament neoliberal, que acompanyava la creixent llibertat de moviment internacional de capitals financers associada al sistema de tipus de canvi variables, els governs s'han convertit a poc a poc en hostatges dels mercats financers i del capital estranger. L'Estat ha estat pressionat per desaparèixer com a agent econòmic —acusat de fomentar el risc deficitari i inflacionista— i l'economia ha anat quedant únicament en mans del mercat, que s'ha convertit en l'únic element regulador de la societat. Ja des dels vuitanta, els governs democràticament elegits, tot i ésser de partits d'esquerra, van renunciar a fer polítiques redistributives o de lluita contra l'atur.

Les cinc (o sis) respostes socialdemòcrates

Tanmateix, cada un d'aquells cinc arguments neoliberals —que semblen disparar contra la línia de flotació de l'Estat del benestar, és a dir, contra les diverses polítiques econòmiques que poden sostenir-lo— poden ser rebutats un a un, atès que, tot i tenir la seva part de veritat, són profundament ideològics. (Diguem que amb la teoria econòmica neoliberal passa com amb la física neoaristotèlica al començament del Renaixement, en temps de Galileu: és una ideologia desmentida pels fets, però que és venuda com una teoria científica per tal de defensar els interessos dels poderosos.) Per a cada un dels problemes que assenyala el neoliberalisme, hi ha una alternativa, que la majoria de les vegades passa, en el cas de la Unió Europea —que és el cas del qual parlem aquí— per *reconstruir l'Estat del benestar en l'àmbit europeu, amb polítiques comunes o coordinades entre tots els països de la UE. Les polítiques que*

no són eficaces en l'àmbit nacional, podrien guanyar una bona part de la seva eficàcia si s'articulessin a nivell europeu. Vegem aquestes respostes:

- 1) El risc que la despesa fiscal de l'Estat vagi, a causa de l'obertura de les fronteres comercials, a alimentar la demanda dels països veïns i que no repercuteixi en un creixement del PIB nacional —el cas del primer govern Mitterrand— no succeiria si aquest increment de la despesa fiscal fos simultani i coordinat entre tots els països susceptibles d'absorbir la despesa del veí. Vegem-ne un exemple: si una bossa buida està comunicada amb altres bosses buides i l'omple d'aigua, el nivell no pujarà perquè l'aigua se n'anirà a les altres bosses; però si omple totes les bosses alhora, encara que estiguin comunicades, pujarà el nivell de la primera bossa, igual que totes les altres. Per tant, es tracta de reconstruir les polítiques pròpies de l'Estat del Benestar a nivell europeu, coordinadament.
- 2) Està perfectament demostrat que la protecció social no disminueix la competitivitat de les economies europees, sinó tot el contrari, les fa **més** competitives. A la pretensió que la suma de globalització comercial + protecció social és la causant de l'atur a Europa cal respondre-li el següent: que els fluxos comercials provinents dels països pobres ara són —percentualment— pràcticament iguals que durant els anys en què a l'Europa Occidental hi havia plena ocupació. Per tant, entre l'atur i la globalització comercial amb prou feines hi ha una relació directa. **Els salaris baixos dels països subdesenvolupats que s'han industrialitzat recentment, poc tenen a veure amb l'atur europeu.**

L'altre exemple utilitzat pels neoliberals per justificar la idea que la plena ocupació i la protecció social són incompatibles són els EUA. Allà, ara mateix (anys 1997,

1998), teòricament, hi ha plena ocupació, creixement sense inflació, i tot això, gràcies al fet que la protecció social és mínima. Això no obstant, resulta que, **ben analitzat, als EUA l'atur masculí és igual que a Europa.** Però per adonar-nos-en cal comptar la població reclosa en presons, que en realitat són parats expulsats del sistema laboral; i dels desanimats que no busquen feina, grup que, paradoxalment, ha crescut els últims anys, anys de suposat boom econòmic. En conclusió, l'atur masculí als EUA és el mateix que a la UE, fet que demostra que té causes diferents del nivell de protecció social.

- 3) La inversió privada no depèn de l'estalvi públic (del baix dèficit públic). Està demostrat que èpoques d'alt dèficit públic han anat acompanyades d'una gran inversió privada i d'un alt creixement. Perquè, **en realitat, la inversió privada és determinada, prioritàriament, per la demanda nacional.** L'augment de la demanda i del consum estimula la inversió, i això augmenta els ingressos i els estalvis. Actualment, hi ha una gran capacitat d'estalvi i, en canvi, el nivell de creixement econòmic és comparativament molt baix. Això succeeix pel fet que l'empobriment de la població i la reducció dels dèficits públics han frenat la demanda i, en conseqüència, la inversió i el creixement.

Per tant, unes polítiques de més despesa pública poden ser positives per al creixement. De fet, la inversió pública és la que permet guanyar eficàcia a la inversió privada, i tot això es tradueix en creixement. **En definitiva, el dèficit no és el causant de l'alentiment econòmic, com pretenen els neoliberals, sinó que n'és la conseqüència.** Les polítiques restrictives promogudes pel neoliberalisme (tipus d'interès alts i poca despesa pública) frenen el creixement i, en conseqüència, minven els ingressos fiscals de l'Estat i el deixen en una situació deficitària.

4) i 5) També queden contestades amb l'argument anterior. Si la demanda s'estimula, la inversió ve darrere i el capital afluïx. *A més, en una economia amb el nivell d'atur de les europees, les polítiques de demanda no tenen per què ser inflacionàries.* El dèficit només és necessàriament inflacionari en una situació de plena ocupació, que no és el cas de la UE actualment.

En definitiva, la causa de l'atur actual a la UE sembla més aviat l'alentiment del creixement econòmic, derivat de la inestabilitat pròpia del sistema financer internacional basat en els tipus de canvi flexibles i en la mobilitat absoluta i desregulada del capital, amb les seves desviacions especulatives. Amb una intenció profundament ideològica, el neoliberalisme ha culpats d'aquest alentiment a les polítiques econòmiques pròpies de l'Estat del benestar i, en conseqüència, s'ha arribat a la conclusió que s'havia de desmantellar-lo per recuperar el creixement. Tanmateix, l'únic que ha fet l'Estat del benestar ha estat «parar el cop», amb els seus sistemes de protecció, el cop que implicava aquest alentiment del creixement. *Els dèficits públics són resultat d'aquest «parar el cop».* Però posant fi als dèficits no es posa fi a l'alentiment, tal i com està demostrant, d'una manera clamorosa, la situació actual de l'economia de la UE. Ara, amb Maastricht, ja no tenim dèficits públics a la UE, i no obstant això, el creixement continua essent mediocre.

Com diu Navarro: «Si les taxes de creixement dels anys cinquanta i seixanta s'haguessin mantingut (en lloc de reduït) durant els anys setanta, vuitanta i noranta, avui tindríem plena ocupació i tindríem fons suficients per continuar expandint l'Estat del benestar».¹⁴ *Tanmateix, els governs s'han convertit en presoners dels mercats financers i, amb l'excusa que aquest segrest portaria el creixement, han frenat el creixement i han enri-*

14. Navarro, op. cit., pàg. 216.

quit, a base de tipus alts i d'inflació baixa, els propietaris del capital. Amb les polítiques econòmiques públiques adequades, l'atur pot ser combatut. Però el problema, durant aquests anys, ha estat que els governs han renunciat a combatre l'atur, perquè han optat per lluitar contra la inflació.¹⁵

Hi ha un únic argument que ens permet pensar que l'atur no és degut solament a la reducció del ritme de creixement econòmic. (En tot cas, aquest ritme s'ha reduït a la meitat, passant d'un 5% anual, els anys seixanta, a un 2,5% de mitjana anual des dels setanta fins ara. Com va reconèixer el mateix Banc Central dels EUA, el 1994, aquesta reducció va ser «causada per la inestabilitat financera creada per la gran variabilitat de les divises».) Aquest argument és el de la revolució tecnològica i el de la robotització. Però davant d'aquest fet innegable, l'únic que podem fer és alegrar-nos, atès que suposa un progrés humà, és a dir, suposa un estalvi d'esforç penós de milers de treballadors i un augment de la productivitat. Aquí l'únic problema és decidir qui es queda amb els fruits d'aquest augment de productivitat. Si, efectivament, l'atur és fruit de la revolució tecnològica, l'única resposta lògica —i justa— en aquest cas és la reducció de jornada sense reducció salarial, que vol

15. En aquest sentit, la cimera europea de Luxemburg de la tardor de 1997 és una inflexió important, atès que es proposa combatre l'atur a la UE com a mesura prioritària de la política econòmica dels governs. I buscar la plena ocupació sempre suposa un reforç de la filosofia i de les bases econòmiques i socials de l'Estat del benestar. En aquest sentit, esperem que no sigui deixar-nos portar pel desig considerar que Luxemburg bé podria ser el principi del final del cicle neoliberal.

En tot cas, posar fi a aquest cicle és ben necessari a la nova UE de la moneda única, atès que l'euro és una arma de doble tall. Compensat per una política socialdemòcrata, pot ser la base necessària per reconstruir l'Estat del benestar a nivell europeu. Però deixat en les actuals condicions i amb l'actual hegemonia de les tendències neoliberals, més aviat serà el tret de gràcia que arrossegui cap a la seva degradació tot el que encara queda en peu dels Estats de benestar nacionals.

dir, exactament, repartir entre tots l'augment de la productivitat. Aquesta és la sisena resposta que reforça les cinc anteriors. Entre totes configuren el que hauria de ser una política econòmica socialdemòcrata que serveixi eficaçment per fer front al context globalitzat de l'actual economia mundial.

*L'Estat del benestar, l'URSS i la democràcia:
legitimacionistes versus democratistes*

Davant d'aquest predomini del pensament neoliberal, que s'ha posat de manifest, per exemple, amb els cèlebres criteris del tractat de Maastricht per entrar en la moneda única —no en el fet d'unificació de la moneda en si—, què poden fer les societats de la UE? Com es poden aplicar les polítiques alternatives esbossades aquí, que no responguin a la voluntat dels mercats financers —és a dir, dels propietaris del capital— sinó a la voluntat de la majoria de les poblacions —i, dintre d'elles, especialment de la dels aturats? *Tenim unes democràcies que apliquen unes polítiques neoliberals i això és una contradicció. La democràcia hauria d'afavorir els interessos de la majoria, quan durant anys, deixant-se portar pel corrent dominant del pensament econòmic, han executat una política a mida de les minories capitalistes.*

Evidentment, davant d'això, l'únic raonable i efectiu és recuperar el sentit original de les democràcies europees occidentals. Forçar des dels mecanismes democràtics els poders públics i els governs que apliquin unes polítiques possibles, si hi ha la voluntat política d'aplicar-les. La pregunta que continua en peu és com ha estat possible que les democràcies occidentals hagin estat esquivades, durant els últims vint anys, en la seva voluntat lògica de desenvolupar l'Estat del benestar que, de fet, era el fill natural d'aquestes democràcies.

Aquesta pregunta sovint ha trobat una resposta que té molt a veure amb el que hem estat tractant des del començament

d'aquest assaig. Segons aquesta resposta, *l'Estat del benestar va ser possible mentre va existir el bloc de l'Est i l'URSS, és a dir, mentre continuava en peu el «perill comunista».* En aquesta situació, el capital europeu continental es va veure obligat a cedir davant la seva classe obrera, i el resultat d'aquesta cessió va ser l'Estat del benestar, o sigui, la democratització de l'economia i la consegüent democratització de la societat que això comportava. Tanmateix, a partir del moment en què el bloc occidental va començar a veure guanyada la guerra freda, el capital europeu inicià la seva ofensiva per recuperar el terreny cedit, o sigui, per retrocedir en el que havien estat les polítiques redistributives de l'Estat del benestar. El neoliberalisme, doncs, tindria dos grans objectius polítics, perfectament coaligats: la derrota del bloc de l'Est (del comunisme) i la «derrota» de l'Estat del benestar (de la socialdemocràcia). Per al neoliberalisme l'un i l'altre són parents propers i no és estrany sentir la dreta europea acusant la socialdemocràcia d'haver perdut la raó de ser després de la derrota del comunisme.

En algun sentit, aquesta dreta —sense saber-ho— l'encerta. L'Estat del benestar occidental va ser possible gràcies a l'existència del bloc de l'Est i de l'URSS. Però, a diferència del que pensa la dreta neoliberal, això no és motiu de vergonya per a l'Estat del benestar, sinó en tot cas per al capital. Perquè vol dir que aquest només va ser capaç de cedir per por a una deriva de l'esquerra reformista (socialdemòcrata) cap a posicions revolucionàries (comunistes). Aquesta és la teoria **legitimacionista**, segons la qual el capital va intentar guanyar-se les classes populars mitjançant les polítiques socials, i evitar així que l'Europa occidental caigués del costat del bloc de l'Est. En conseqüència, *per a aquesta teoria és fàcil interpretar el que està passant actualment amb l'Estat del benestar: acabat el perill roig, no cal cedir davant les classes populars. El capital ja no té por i decideix desmantellar les polítiques públiques de protecció social, que li surten massa cares.* I ho fa encara que sigui a costa del creixement.

Sens dubte, aquesta teoria sembla que dóna una interpretació dels fets coherent i diàfana. Això no obstant, quines conseqüències té? En aquesta visió sembla que no queda cap esperança per al futur de l'Estat del benestar i de les polítiques socialdemòcrates. Creu que mentre hi va haver l'URSS hi va haver Estat del benestar a l'Europa Occidental, i que un cop extingida l'URSS, l'Estat del benestar té els dies comptats. És un pronòstic pessimista no descartable. Però hi ha un «defecte» greu: no deixa cap lloc a la democràcia. En aquesta perspectiva, tot depèn de la por o de la confiança que en cada moment tingui el capital, davant el qual la voluntat popular no hi té gaire o res a fer. Aquesta teoria ens dóna a entendre que les democràcies occidentals són uns sistemes polítics «segrestats» pel capital, en la qual no són les urnes que decideixen el model social, sinó una minoria de poderosos.

Tanmateix, hi ha unes «altres» teories interpretatives de l'Estat del benestar. Són les que consideren que va ser fruit, no tant de la por del capital a l'URSS, com de les lluites de la classe obrera durant el segle XX. És a dir, l'Estat del benestar hauria estat *una conquesta dels moviments socialistes, que primer van aconseguir instaurar la democràcia de sufragi universal —la democràcia tal i com l'entendem nosaltres— als països europeus i després, gràcies a aquesta democràcia, van aconseguir el progressiu desenvolupament de l'Estat del benestar i de les seves polítiques econòmiques i socials*. Aquestes són, doncs, el fruit de la sang, la suor i les llàgrimes de les classes populars i de les seves lluites polítiques durant un segle.

D'acord amb aquesta altra visió, la crisi actual fóra motivada per una causa una mica diferent de l'adduïda pels legitimacionistes. Admet, igual que aquests, que les polítiques neoliberals haurien intentat tant posar fi al bloc soviètic com posar fi a l'Estat del benestar. Però creu, en canvi, que una lluita i l'altra no anirien vinculades, i per tant, la victòria neoliberal en la primera, no implica la seva victòria en l'altra. Segons

aquesta segona interpretació, les noves condicions econòmiques internacionals imposades pel neoliberalisme serien les causants de la crisi de l'Estat del benestar, però la democràcia sí que podria fer front a l'investida neoliberal i conservar l'Estat del benestar. *La crisi de l'Estat del benestar seria més aviat un problema de sostenibilitat financera, és a dir, «tècnic». Mentre que per al legitimacionisme, seria un problema «polític», derivat de la modificació de la correlació de forces i del pacte social resultant.*

Fins i tot, d'acord amb aquesta segona interpretació, es podria dir que va ser la mateixa democràcia de les societats europees occidentals la que va voler la comunitat europea i la que, en conseqüència, va posar l'Estat del benestar en entredit, atès que les seves crisis «tècniques» o financeres tenen a veure, en part, amb l'arribada del mercat únic. Per tant, si ha estat la mateixa dinàmica democràtica la que ha qüestionat l'Estat del benestar involuntàriament en el seu model actual, aquesta mateixa dinàmica, que ho va voler en el seu origen, pot perfectament refer-ho en l'àmbit europeu. En resum, per a aquesta segona teoria, encara que hagi acabat la guerra freda, l'Estat del benestar no corre cap perill, i el seu futur està perfectament assegurat en mans de la democràcia.

Quina de les dues teories té raó? La discussió no és en absolut casuística, atès que en depèn la previsió de futur per a l'Estat del benestar europeu. Per a nosaltres, totes dues encerten parcialment i totes dues s'equivoquen. Creiem innegable que el factor determinant de l'existència de l'Estat del benestar va ser «la sang, la suor i les llàgrimes» de la classe obrera occidental. Però segurament, aquesta «sang» no hauria estat suficient davant el capital per si sola, i va comptar per part de l'URSS amb una inestimable ajuda per assolir els seus propòsits. Segurament, les lluites democràtiques occidentals, sense l'Est, no haurien aconseguit el que van aconseguir, i sense el perill comunista, l'Estat del benestar no s'hauria desenvolupat

tal com es va desenvolupar, sobretot durant els cinquanta i els seixanta.

Tanmateix, que el «factor URSS» fos determinant no vol dir que el terreny cedit pel capital pugui ser retrocedit pel simple fet que l'URSS hagi desaparegut. Les conquestes socials del moviment obrer occidental s'han assentat d'una manera que ara són segurament un camí sense retorn —tot i que sigui molt arriscat, en la vida social, dir que quelcom s'ha guanyat per sempre. Volem creure que **l'Estat del benestar ha provocat durant aquest segle un efecte de reforçament de la democràcia que permet que ara aquesta, recíprocament, sigui capaç d'assegurar el manteniment d'aquest Estat del benestar per ella mateixa, sense necessitat d'ajudes exteriors.** Es tractaria de constatar una dialèctica històrica de mutu reforçament entre la democràcia i l'Estat del benestar. El que en el seu origen la democràcia europea occidental no hauria pogut fer sola —fer néixer les polítiques socials—, ara sí que pot fer-ho sola —el manteniment i, si cal, el desenvolupament d'aquestes polítiques.

Així, al nostre entendre, totes dues teories encerten a la primera part i totes dues fallen a la segona. És cert que l'Estat del benestar existeix gràcies a l'URSS, tal i com diuen els legitimacionistes; és cert que el seu factor principalíssim va ser la «sang» del moviment obrer occidental. Això no obstant, no és cert que sense l'URSS l'Estat del benestar sigui insostenible; *ni tampoc és cert, com podria donar a entendre una versió ingènua de la interpretació democràtica, que el seu manteniment o la seva reconstrucció en l'àmbit europeu sigui quelcom assegurat per la simple existència de la democràcia.* Els legitimacionistes tenen una part de raó quan conclouen que les democràcies occidentals estan «segrestades» per la voluntat del capital i pel mercat. Per això, el que nosaltres intentem dir és: **que la democràcia en té prou i de sobres per aconseguir la reconstrucció (plena ocupació, etc.) i l'aprofundiment de**

les polítiques socials i de la filosofia de l'Estat del benestar, però això no vol dir que aquest procés sigui fàcil ni automàtic. Tot el contrari: és un procés possible, **però suposarà una lluita llarga i difícil, per a la qual caldrà molta pedagogia democràtica i moltes batalles ideològiques**, davant les quals el capital, sens dubte, jugarà al màxim totes les seves cartes.¹⁶

*Imperialismes de la mateixa família:
tendència centrípeta, tendència centrífuga
(la guerra del Golf com a escenificació de l'imperialisme latent)*

Podem concloure del que hem dit abans que l'Estat del benestar és en bona mesura l'antítesi, com a model social, econòmic i polític, de la filosofia que hi ha darrere de la globalització actual. El primer va suposar la gran conquesta històrica de les forces del treball. La segona és el gran triomf històric de les forces del capital. *L'Estat del benestar té un efecte redistributiu respecte de la riquesa: és a dir, un efecte centrífug. I és per això que fomenta el creixement econòmic. El capital financer especulatiu, que és el protagonista més o menys ocult de la globalització, té un efecte contrari respecte de la riquesa: un efecte centrípet, atès que en enriquir sense crear riquesa necessàriament el que fa és anar concentrant la riquesa cada vegada en menys mans. Per això frena el creixement.*

Fixem-nos que la gran diferència política que hi ha entre la globalització actual i aquella primera del final del segle XIX és l'ofensiva contra l'Estat del benestar. Al final del XIX, l'Estat del

16. Vegem, a tall d'exemple immediat, quina ha estat la reacció de la patronal francesa davant la proposta del govern socialista d'aquell país d'imposar per llei la reducció a 35 hores. Aquesta qüestió de la jornada, que és un dels passos més importants que s'han fet últimament a favor del manteniment de l'Estat del benestar i per recuperar el camí de la plena ocupació que hi anava aparellat en un principi, ha rebut la més virulenta de les respostes empresarials.

benestar senzillament no existia. La globalització actual provoca pressions per desmantellar-lo perquè suposa una dinàmica redistributiva, **centrífuga**, contrària a la dinàmica **centrípeta** dels capitals financers especulatius. En canvi, aquella globalització no comptava amb aquest obstacle polític i, per això, es va poder desenvolupar fins al paroxisme de la dinàmica centrípeta, és a dir, fins a l'esclat de les dues guerres mundials. Alguna raó devien tenir els marxistes del principi de segle quan preveien que l'única sortida d'aquell capitalisme imperialista era la confrontació bèl·lica. Ara la dinàmica centrípeta no es manifesta en forma de confrontació bèl·lica sinó en forma de pressió sobre els mecanismes centrífugs —redistributius— que abans no existien. La dinàmica centrípeta del capital té un obstacle previ a destruir, que és l'Estat del benestar. No volem dir amb això que la vocació de l'imperialisme que es manifesta en l'actual globalització sigui necessàriament militar. Entre d'altres coses perquè amb l'arribada de l'armament nuclear, de fet, l'opció militar queda neutralitzada: la dinàmica centrípeta no pot arribar als seus límits, sota el risc d'una destrucció que perjudiqui els mateixos vencedors. L'únic que volem dir és: cal adonar-se que les forces que actualment pressionen en pro del desmantellament de l'Estat del benestar són les mateixes que en la globalització del XIX van acabar conduint a una guerra mundial —la mateixa guerra en dos capítols.¹⁷

17. Si no podem dir que siguin les mateixes forces, com a mínim són forces amb un grau de parentiu elevat. Aquestes forces són les del capital financer sostingut per un exèrcit. Ara, aquest exèrcit és unipolar i hegemònic, i defensa el capital dels diferents actors —EUA, Europa, Japó-, degudament jerarquitzats. Al principi de segle, els exèrcits eren diversos, cadascun defensava el seu capital financer nacional, i tots ells pretenien ser hegemònics, ja fos en solitari, ja fos a base d'aliances (EUA-França-Gran Bretanya, versus Alemanya-Itàlia-Japó).

Cal pensar que aquest «obstacle afegit», l'Estat del benestar, amb el qual es troben els capitals financers actuals, de cara a la seva dinàmica centrípeta, és un avantatge fins i tot per a ells mateixos. Mentre tenen la feina

Així, a causa de l'armament nuclear, d'una banda, i gràcies a l'Estat del benestar, de l'altra, la dinàmica centrípeta implíci-

«afegida» de pressionar contra les dinàmiques redistributives —centrífugues— d'aquest Estat, s'han pogut estalviar la necessitat d'entrar en una dinàmica bèl·lica, a diferència del que va succeir amb la globalització anterior. Atès el potencial nuclear dels exèrcits actuals, és possible que d'aquesta dinàmica bèl·lica actualment ells mateixos en sortissin malmesos. L'Estat del benestar els ocupa les energies i, així, els evita el que seria *una terrible disjuntiva entre renunciar a la pròpia dinàmica centrípeta o continuar-la a risc de sucumbir sota el caos nuclear*.

Tanmateix, cal no oblidar que la dinàmica bèl·lica queda aleshores **derivada a un escenari secundari** i és executada amb uns instruments secundaris (no nuclears), com posà ben de manifest sobretot la guerra del Golf. Aquest conflicte amb Iraq expressa la necessitat que té un capitalisme dirigit pel capital financer especulatiu de resoldre les seves pròpies apories a través de la guerra. Per això, aquesta guerra es desenvolupa en un escenari geogràficament secundari —no hi ha conflicte entre potències, sinó contra un país perifèric—, però no tan secundari des del punt de vista de la lògica del sistema, atès que es tracta de l'escenari del petroli, un escenari que és estratègicament transcendent per al capitalisme global actual.

Per això, aquest conflicte del Golf, en tant que és derivat, s'ha de mantenir viu permanentment, però de forma només latent, sense resolució, ni pacífica ni militar. Per què? Aquest conflicte expressa una necessitat bèl·lica, essencial al capitalisme especulatiu (centrípet), necessitat que no pot ser manifestada autènticament, és a dir, de manera general, com a conflicte internacional. Per això diem que el transfereix a un conflicte derivat. Tanmateix, la missió d'aquest conflicte no ha de ser resoldre perifèricament allò que no es pot resoldre globalment: no ha de ser una guerra regional que substitueixi una hipotètica guerra mundial. **Ha de ser una pseudoguerra que expressi la impossibilitat que té la guerra mundial per a explotar.** Per això, és una guerra en part bilateral (Iraq-EUA), en part regional (Orient Mitjà), però que acaba implicant pràcticament tots els actors de la política mundial (Europa, Rússia, Japó, etc.). Així demostra que és «metàfora» d'una guerra **mundial**. I, per això, no pot ser resolta mai i ha d'estar en estat de **latència permanent**, sempre a punt de renéixer com a conflicte bèl·lic. Així demostra que és la «metàfora» d'una guerra —la mundial— **impossible**, és a dir, demostra que la guerra mundial està implícita en la dinàmica econòmica internacional, però que no pot explotar de cap de les maneres. El conflicte del Golf no és una: «guerra-regional», sinó l'expressió d'una «guerra impossible-mundial».

ta del capital, tot i seguir viva, evita la guerra. Però en la seva manifestació econòmica la naturalesa del fenomen és molt similar a l'imperialisme de final del XIX. Tan similar que els protagonistes de les dues guerres —els EUA, Alemanya, Gran Bretanya, França i el Japó— són ara els protagonistes de la globalització financera. Per tant, no es tracta d'alertar de riscos bèl·lics globals, ara per ara sembla que conjurats. *Es tracta de veure la continuïtat entre el que passava en la primera globalització i el que succeeix ara: en tots dos casos es tracta d'un imperialisme dirigit pel capital financer.* Tanmateix, l'actual utilitza mitjans diferents, més subtils. Ara es tracta d'un imperialisme *light*, el dels EUA, relativament més democratitzat en relació amb els imperialismes europeus dels segles XIX-XX —*light* sobretot des que ha acabat la guerra freda.

Si considerem que la globalització del XIX i l'actual són dues etapes d'un mateix i únic procés de globalització —la unificació del món que estava en l'essència del capitalisme des del seu origen—, veurem que en ella un mateix procés econòmic va prenent noves formes polítiques (però sempre imperialistes). Ara no tenim guerra mundial a la vista, com al XIX; aleshores no hi havia atac a l'Estat del benestar, com ara, ni l'actual «velocitat especulativa». Insistim en aquesta conclusió perquè creiem que té una doble cara. Té una cara positiva: constatem que l'imperialisme actual és menys nociu per a la vida humana que aquell. O menys nociu d'una manera directa.¹⁸ Però té una cara negativa, prèvia: la globalització que tenim ara és la continuació d'aquella que va desembocar en les dues guerres mundials. I això és el que, dit d'aquesta manera, no podíem suposar.

18. Com explica Ignasi de Senillosa en aquestes mateixes pàgines, la mortaldat anual derivada del subdesenvolupament econòmic dels països pobres equival a 40 bombes d'Hiroshima. Cada any l'economia mundial fa «explo-tar» 40 «bombes atòmiques». Per tant, la globalització, en la mesura que té a veure —i molt a veure— amb aquest subdesenvolupament, és tan destructiva, en realitat, com les guerres mundials filles del primer imperialisme.

3. *Democràcia mundial versus imperi:*

Estat liberal mínim mundial o

Estat del benestar mundial?

Els drets del capital enfrontats als drets de l'home.

Els pobres com a variables o els pobres com a fins

L'imperi, els seus mitjans (exèrcit i publicitat) i el seu directori

Per tot el que acabem de veure, podem dir que la guerra entre el bloc capitalista i el bloc soviètic va ser «freda», però la victòria capitalista ha estat «calenta» —i ben «calenta». És evident, un cop finalitzada la qüestió, quins són els beneficis materials i tangibles que n'han tret els guanyadors, els propietaris del capital —una minoria de la població mundial, és a dir, de la societat internacional. N'han tret la imposició d'unes regles del joc en l'economia internacional que afavoreix els seus interessos: han aconseguit un repartiment de la riquesa que anualment produeix el planeta clarament favorable a ells i, per poc que s'observi amb deteniment, manifestament injust.

Aquesta minoria mana en el sistema econòmic mundial perquè controla el recurs escàs i necessari: el capital. El fet que un recurs tan clau com el capital estigui en mans d'una minoria difícilment pot ser acceptat com una cosa legítima. La població mundial no pot concebre aquesta situació com una cosa justa. Les situacions injustes que compten amb l'oposició de les majories només poden ser sostingudes per mitjà de la **coacció, física (directa) o psicològica (indirecta)**. El capitalisme actual, d'acord amb aquesta lògica inevitable, es manté bàsicament a través dels seus **mitjans de propaganda —la publicitat**, bàsicament— per a la coacció psicològica, i dels seus **mitjans militars**, per a la coacció física. Si la força militar dels EUA va ser clau per permetre l'eclosió de la globalització actual, ara és clau per al seu manteniment. Perquè és injusta, només es pot sostenir per mitjà de les armes.

Els sistemes polítics, socials i econòmics que es fonamenten en el poder militar troben la seva millor i més il·lustrativa denominació en la paraula **imperi**. Actualment, vivim, doncs, en una **època imperial**, tal i com ja hem apuntat al final del capítol anterior. Segurament, la propaganda cultural potser que sigui un factor més important a l'hora d'imposar l'actual globalització del capitalisme, però d'aquest factor cultural se'n parla en altres parts d'aquest mateix llibre. Aquí el que ens toca és analitzar la dimensió política de la qüestió i el factor militar és un punt central d'aquesta dimensió política. *A més, possiblement l'«imperialisme cultural» del capitalisme occidental no seria el que és si en darrer terme no se sustentés en el factor militar, és a dir, en l'«imperialisme militar» occidental.*¹⁹ La institució que encarna aquesta base militar de l'imperi capitalista occidental és, evidentment, l'OTAN. En ella, com és ben sabut, la part clau és l'exèrcit nord-americà.

El directori d'aquest imperi, diríem d'entrada, són els EUA. Però la qüestió no és tan simple ni immediata. El directori d'aquest imperi no són les institucions polítiques dels EUA, ni la seva Administració pública, ni el seu govern. Perquè no fóra lògic que fos un poder democràtic el que exercís el directori d'un imperi. I les institucions nord-americanes —tot i que sabem tots els dèficits democràtics del sistema polític nord-americà— tenen, en última instància, la seva legitimitat democràtica. *El directori d'aquest «imperi capitalista occidental» és la **coalició d'interessos** de la qual ja hem parlat abans, entre el capital financer (especulatiu) que s'ha ensenyorit de l'economia internacional i el complex militar-industrial que do-*

19. Per què el món capitalista occidental, i en especial els EUA, és més fort militarment és una qüestió que entra ja en un altre ordre de coses. L'eficàcia econòmica superior del món capitalista, l'estructura de valors de les seves societats, allò que Morgenthau anomenava la «força moral» dels pobles, tots aquests i d'altres, són factors que s'haurien de tenir en compte per analitzar el tema.

mina l'escena política internacional d'una manera indirecta —i ho fa precisament a través de les institucions polítiques teòricament democràtiques. Aquesta **coalició**, sovint, fa servir els poders democràtics més poderosos —el govern dels EUA, per exemple— al seu gust. En la mesura que aquest poder es deixa manipular o, simplement, és manipulats, perd la seva legitimitat democràtica. Però això no vol dir que aquest govern tingui, per ell mateix, la voluntat d'actuar de directori de l'imperi —o de la coalició d'interessos, que és el mateix, si fa o no fa.

En quina mesura el govern dels EUA —i els governs occidentals en general— són còmplices d'aquesta coalició, és una cosa que depèn en part de la ideologia política de les societats respectives. La societat nord-americana i la seva classe mitjana i mitjana alta poden arribar a ser defensors *de facto* d'aquest imperialisme capitalista. En aquest cas, sí que coincideixen, aleshores, el poder democràtic i la coalició d'interessos economicomilitar en el directori de l'imperi. Tanmateix, actualment no es pot dir que la societat nord-americana, en la seva expressió democràtica, tingui una vocació especialment imperialista. A contrari, Clinton —que seria el representant d'aquesta expressió democràtica— ha intentat fer, de vegades, una política independent del directori imperial. Això no obstant, des que va arribar a la presidència ha hagut de cedir sistemàticament davant els dos poders de l'imperi: el complex militar industrial i el capital financer especulatiu, que han exercit el seu «diktat» una vegada i una altra els darrers anys. En el primer cas, vegeu per exemple la negativa del Pentàgon al fet que els EUA firmessin el tractat de mines antipersones; en el segon, vegeu el cas del nomenament del president de la Reserva Federal, el 1994, o la reducció del dèficit —fins i tot a costa dels programes socials i sanitaris.

El president dels EUA no és, per tant, l'home més poderós de la terra i en aquest exemple es posa de manifest la contradicció que hi ha entre la dinàmica democràtica de les societats

capitalistes occidentals i la seva dinàmica imperial. El capital financer i el poder militar són els dos murs infranquejables que no poden ser traspassats pels poders i les estructures democràtiques dels països més importants del planeta. *El «directori» és el que mana i quan el poder democràtic occidental no hi coincideix, mala sort per a aquest poder democràtic.*

L'Estat mundial: Estat liberal o Estat democràtic

El G-7, l'OTAN, l'FMI, l'OMC, el Banc Mundial, aquestes són les institucions que, al cap i a la fi, acaben fent **de braç executor del «directori» de l'«imperi»** organitzant l'economia mundial de manera que beneficiï una minoria de la població mundial, de la societat internacional, i perjudiqui una gran majoria, ja sigui perquè se l'explota per mitjà del treball i el comerç desigual, ja sigui perquè simplement se l'exclou o margina. Davant d'això, què cal fer? S'hauria (les paraules són fàcils!) de canviar el sistema econòmic mundial. Aquest sistema, recordem-ho, pot ser canviat, perquè respon a una voluntat política i a unes inèrcies històriques que no són inexorables ni necessàries. Aquest sistema és així perquè els forts, o sigui, els rics (una minoria) tenen una capacitat de pressió a l'hora de determinar les regles del joc molt més gran que la dels pobres (una majoria). **Els rics poden adequar el sistema econòmic mundial als seus interessos, de manera que la desigualtat es reproduïxi permanentment.** *Aquesta permanència de la desigualtat ens provoca la sensació que la desigualtat és inevitable i necessària, però aquesta permanència és un problema «polític», és a dir, «humà», i no «natural».*

Els pobres no tenen cap o gairebé cap capacitat de pressió per establir les regles del joc econòmic. Per tant, el desideratum seria establir un sistema polític internacional en el qual la capacitat de pressió dels pobres augmenti i la dels rics disminueixi. Si la capacitat de pressió s'equilibra, el sistema econòmic

mic internacional resultant defensaria per igual els interessos dels uns i dels altres i, automàticament, milloraria la distribució de la riquesa i entraria en un camí de correcció de les diferències entre rics i pobres. Aquesta habilitat per equilibrar la capacitat de pressió de tots per igual ja fa 2500 anys que té nom: es diu **democràcia**, democràcia política. *La conclusió que n'hauríem d'extreure és que una democràcia política mundial posaria fi, a la llarga, a la desigualtat econòmica en l'àmbit mundial i, en conseqüència, a la pobresa mundial.*²⁰

Hem arribat, per tant, a la *dialèctica fonamental que, a judici nostre, emergeix d'una anàlisi de la dimensió política de la globalització: l'enfrontament entre la democràcia mundial i l'imperi «mundial» (capitalista occidental)*. El que tenim és l'imperi. El que volem —el que seria just— és la democràcia. De fet, l'imperi, per la seva mateixa naturalesa, és necessàriament contrari a la universalitat, és a dir, correspon a una particularitat que es vol universal o que s'imposa al conjunt. Per això, l'imperi en realitat mai no pot ser veritablement «mundial». És la democràcia la que, per la seva mateixa essència, s'identifica amb la universalitat i, per això, només ella pot ser realment «mundial».

20. Respecte a això, volem fer dues consideracions. La primera, que la pobresa és en gran part una qüestió de desigualtat, és a dir, de posició relativa en el conjunt, com ja hem assenyalat anteriorment, i que per tant no és aventurat dir que posar fi a la desigualtat és posar fi a la pobresa. No volem subestimar la dimensió absoluta de la pobresa —el nivell de vida considerat independentment de tota comparació—, però aquesta altra dimensió no pot ser considerada com la dimensió fonamental, si es mira l'evolució històrica de les societats humanes. Un ric de fa segles era ric (un noble medieval, per exemple), per més que pugui ser considerat un pobre mesurat d'acord amb una hipotètica línia que mesuri el nivell de vida actual en termes absoluts.

En segon lloc, volem assenyalar que **la identificació entre democràcia política i igualtat econòmica** és, en aquestes pàgines, una base, al nostre entendre irreprotxable, de qualsevol anàlisi política, econòmica i social. Per posar un exemple, direm que, a parer nostre, la societat nord-americana és menys igualitària que l'europea occidental perquè la democràcia nord-americana és més imperfecta que l'europea.

En aquest punt, el llenguatge propi de l'anàlisi política ens depara una paradoxa que seria còmica si no fos tràgica. El pensament progressista, emancipatori, que està en contra de la pobresa i de la injustícia social, ha defensat, en diversos moments del seu desenvolupament, la idea d'un **Estat mundial**. És la vella idea de moltes filosofies i religions que, des de fa segles, han reflexionat sobre la universalitat de la condició humana, que han pensat en la unitat de la societat humana, i que, cada una a la seva manera, han defensat la necessitat de crear estructures polítiques que plasmessin aquesta universalitat. Els filòsofs —si més no, els bons filòsofs— s'han avançat als polítics en la defensa de la universalitat política.

Doncs bé, ara, des d'una perspectiva progressista, no és suficient parlar d'Estat mundial. Si quan parlem d'Estat mundial ho fem en aquesta perspectiva universalista i igualitària, cal precisar que del que parlem és d'un Estat mundial que sigui la plasmació d'una democràcia mundial. És a dir, cal assenyalar que estem parlant d'un Estat democràtic mundial. Si no fem aquesta precisió, si reclamem l'Estat mundial a seques, caiem en una ingenuïtat imperdonable. Per què? Perquè **l'Estat mundial ja existeix**. *Existeix i ben bé que existeix: és l'imperi capitalista occidental. Efectivament, aquest «imperi» és ni més ni menys que una mena d'Estat liberal mundial: un Estat liberal mínim, com els Estats liberals europeus clàssics, del segle XVIII i XIX, però d'àmbit mundial.*

Els Estats liberals europeus es dedicaven a defensar els drets dels propietaris del capital. Eren un instrument de la burgesia (propietària del capital) per defensar els seus interessos. Com que el mercat era fet a la mida d'aquests interessos, l'Estat liberal no era més que el gendarme o la garantia del bon funcionament del mercat. La filosofia d'aquest Estat es resumeix en la idea d'**Estat mínim i mercat màxim** —i, si podia ser, el mercat sense regular. És a dir, *es tracta del somni neoliberal en el qual l'Estat desapareix i l'arbitratge social queda en*

mans exclusivament del mercat, dominat pel capital financer. Aquest Estat liberal dels segles XVIII i XIX —l'objecte de les crítiques marxistes— va ser conegut com «Estat policia», un instrument del capital que es limitava a assegurar mitjançant les seves forces d'ordre públic el dret de propietat privada (del capital i de les empreses) i el manteniment de les desigualtats.

Actualment, la situació mundial es correspon exactament a aquell estadi de les nacions occidentals de fa més de cent anys. *En l'àmbit mundial l'únic que tenim és un gran mercat fet a la mida del capital nord-americà, japonès i europeu occidental, i una única institució política efectiva: l'OTAN, que és la «policia» d'aquest mercat.* **Aquest Estat liberal, aquest «imperi occidental», aquest Estat policia global, l'únic que defensa són els drets del capital. És a dir: en tant que Estat mundial, els únics drets que reconeix com a drets universals són els del capital.** Per això, és un Estat liberal mundial. Els drets del capital són els drets dels forts. En realitat, l'OCDE, l'FMI, l'OMC, el G-7 i el Banc Mundial no són sinó les diferents peces d'aquest Estat. En ell, la política es redueix a la protecció de la propietat privada del capital, o sigui, al fet «policia», i així **és el mercat mundial l'àrbitre únic de la societat mundial.** La política, en aquest model liberal, serveix per a assegurar-se que la política (democràtica, és a dir, redistributiva) no existeixi —que no arbitri.

Drets o variables:

els pobres com a mitjans o els pobres com a fins

El més escandalós d'aquest Estat mundial dominat pel mercat, que només defensa els drets del capital, és que en ell l'enriquiment o empobriment dels pobres de la terra *depèn* de l'enriquiment dels rics, depèn dels interessos del capital. **És a dir, el nivell de vida dels pobres és una variable del nivell de vida dels rics.** Aquesta és la naturalesa del sistema econò-

mic capitalista mundial. És per això que és injust, o dit d'una altra manera, immoral. En tant que els pobres són una variable, els rics de vegades necessiten que algun cop es facin una mica menys pobres per ser ells més rics, de vegades necessiten just al contrari, empobrir-los més per enriquir-se ells. En qualsevol dels dos casos, el més probable és que sempre la distància entre els rics i els pobres augmenti.²¹ Tanmateix, el més escandalós no és tant el fet en si que la desigualtat augmenti —és a dir, que els rics siguin molt més rics i els pobres siguin més pobres alguns i una mica menys pobres els altres. *El més greu és que el sistema econòmic fent dels pobres una variable dels desigs dels rics, els ha convertit en mitjans, en instruments d'altres homes, pervertint així la seva humanitat, que consisteix a ser un fi i no un mitjà. Pobresa vol dir mort, i l'economia actual està organitzada de manera que la mort (la pobresa) de la majoria de la humanitat és una variable de la satisfacció d'una minoria.*

Com explica Vandana Shiva, una líder social índia, feminista, socialista i ecologista, sembla com si amb la globalització i la imposició del pensament únic, el món s'hagi trobat amb una Constitució que en regula el funcionament, una Constitució que no és precisament la Declaració Universal dels Drets Humans, sinó una «*constitució material*» que és la que regula els drets de tots els homes i els diu a quins drets pot aspirar cada u i a quins no, en funció dels seu lloc de naixement, dels seu país i de la seva classe dintre d'aquest país. És una Constitució de drets humans antiuniversals. *L'actual societat internacional té un Estat mundial que protegeix els drets del capital, mentre que deixa la protecció dels drets de l'home en*

21. Com diu l'informe del PNUD, l'organisme de les Nacions Unides per al desenvolupament i la pobresa, amb la globalització hi ha uns guanyadors, els rics, i uns perdedors, els pobres. Això passa a tot el món —els països subdesenvolupats guanyen menys que els industrialitzats— i individualment —en un mateix país, els pobres guanyen menys que els rics.

mans de cada Estat nació particular, que els ha de defensar com pugui o com sàpiga, en un nivell diferent del dels altres Estats. Així es posen les bases polítiques de la desigualtat internacional.

Contra aquest Estat liberal mundial, amb la seva Constitució antiuniversal i la seva perversió dels pobres en variables, s'aixeca, dèiem, l'ideal d'una democràcia mundial. **En la democràcia, l'enriquiment dels pobres, el seu nivell de vida, no és una variable sinó un dret, és a dir, un fi.** La *Constitució (formal)* d'aquest hipotètic Estat mundial democràtic sí que seria la Declaració Universal dels Drets Humans. Si el més greu és que en el discurs neoliberal la igualtat ha deixat de ser un valor a respectar, la democràcia mundial té com a vocació recuperar la igualtat com a valor. *Es tracta de construir un Estat «màxim» mundial, encarregat dels drets de l'home, que s'enfronten als del capital, i de defensar-los com a drets universals, en un nivell igual per a tots.*

Històricament, aquest Estat que defensa els drets de l'home enfront dels drets del capital ha rebut el nom d'**Estat del benestar**, *un model social en el qual s'equilibren, com dos enemics en un pols permanent, la democràcia i el mercat, o sigui, l'economia i la política, el capital i el treball, en un pacte que busca una certa estabilitat social.* En l'Estat del benestar, l'Estat té la doble missió —una mica esquizofrènica— de defensar alhora el bon funcionament del mercat (en aquest sentit és un Estat liberal) i de defensar la democràcia i els drets dels ciutadans —dels dèbils— que el mercat no contempla (en aquest sentit és un Estat social). Es tractaria, doncs, d'assolir un Estat del benestar mundial —o, millor dit, una situació equivalent a l'Estat del benestar per a tot el planeta, o sigui, un Estat del benestar *de facto* —igual que amb la globalització tenim un Estat liberal *de facto*.

Ara podeu entendre per què estem «en contra» de la globalització actual: perquè estem a favor d'un Estat mundial, però d'un de veritable, democràtic, que s'ocupi dels drets socials,

polítics i econòmics de tots els ciutadans de tot el món. Es tractaria d'**organitzar la societat mundial d'una manera que al costat de les institucions que vetllen pel bon funcionament del mercat, les institucions econòmiques, hi hagués unes institucions polítiques de vocació democràtica, és a dir, de vocació redistributiva.** (*La igualtat, que és la lògica de la democràcia, i el repartiment, que és la lògica de la redistribució, són lògiques plenament solidàries entre si*). No és una idea impossible. És una qüestió de voluntat política. Luis de Sebastián, en aquestes mateixes pàgines, en el seu apartat 4, parla d'un exemple de l'autoritat redistributiva internacional. És a dir, es tracta d'anar posant les bases d'un **Estat del benestar mundial**.

La unificació del món:

usura i competitivitat o repartiment i igualtat?

El que tenim avui és tot el contrari, per ara. Abans ens hem preguntat: Com aconseguix l'imperi el seu objectiu d'organitzar l'economia mundial de manera que afavoreixi només una minoria? I hem vist que convertint el món en un gran **mercant mundial**, és a dir, concebut *el món només com a mercat*. El neoliberalisme és el credo d'aquesta concepció del món. Es tracta d'unificar l'economia mundial, però *es tracta d'unificar només algunes de les dimensions —alguns dels factors— d'aquesta economia*. Quines? Aquelles que afavoreixin els que ja són rics. Si cada un d'aquests factors el llegim des del punt de vista «ètic», o sigui, li associem el nivell ètic o moral que li correspon, podrem treure una «bonica» conclusió. Vegem:

- 1) D'entrada, sabem que es tracta d'**unificar el capital financer**, convertint el planeta en un veloç mercat mundial de capitals de dinàmica especulativa. L'escenari d'aquest mercat són les borses, i els seus actors són els

- bancs privats, que anualment mouen bilions i bilions de dòlars. L'essència «ètica» del mercat financer —i sobretot del mercat financer especulatiu— és la **usura**, pura i dura: enriquir-se gràcies a l'esforç dels altres. La usura n'és el motor.
- 2) En segon lloc, es tracta d'**unificar el mercat de capitals productius i de mercaderies**. Els actors d'aquesta segona unificació són les grans companyies transnacionals o multinacionals. El motor d'aquest segon mercat és la competitivitat, és a dir, la victòria del més eficaç, cosa que en el capitalisme actual la majoria de les vegades vol dir la victòria del més fort.²²
 - 3) En tercer lloc, es tracta d'**impedir la unificació** del mercat corresponent al quart factor econòmic: **la força del treball**. En l'actual globalització no hi ha una lliure mobilitat de treballadors. Totes les lleis d'estrangeria del món desenvolupat —a Alemanya, a França, a Espanya, etc.— són un obstacle a la mobilitat de la mà d'obra. Es tracta d'impedir la globalització del treball, perquè aquesta no afavoriria els rics sinó, en tot cas, els pobres. D'una banda, la població de les societats riques veu la unificació del mercat de treball mundial com una amenaça, una competència que pot fer baixar els salaris dels treballadors dels països desenvolupats. Els immigrants no estan sindicats i es venen per quatre duros perquè els

22. D'entrada, cal dir que el més greu d'aquests dos mercats no és tant que estiguin unificats, que hi hagi un únic mercat de capitals i de mercaderies. El més greu, com ja havíem assenyalat anteriorment, és que sigui un mercat sense regles, totalment liberalitzat. Per entendre'ns: es tracta d'un partit de futbol en el qual no hi ha àrbitre o, per dir-ho més exactament, en el qual les regles del joc les fa l'equip més fort. El que és greu, per tant, és que en aquest joc amb diversos equips que és l'economia internacional, no hi hagi una autoritat legítima, neutral (democràtica, per tant), que marqui les regles del joc en benefici del conjunt.

va la supervivència. Amb això, poden trencar els sistemes de protecció social que la classe obrera occidental ha tardat tant de temps a assolir.²³ D'altra banda, les multinacionals i el capital financer sembla que prefereixen que els treballadors dels països subdesenvolupats continuïn als seus països amb els seus estàndards socials i salaris baixos, perquè això els permet enriquir-se traslladant la producció a aquells països, és a dir, a base de deslocalitzar les seves empreses.

La lliure mobilitat de la força del treball, o sigui, la globalització del mercat de treball mundial tindria com a tendència la igualació dels nivells de vida dels països rics i dels països pobres. *Els treballadors dels països rics es farien més pobres, i això els treballadors dels països rics no ho volen. I els treballadors dels països pobres es farien més rics, i això no ho volen ni el capital ni les multinacionals.* L'única solució —en la qual estan treballant els sindicats del països desenvolupats actualment— seria **fer pujar l'estàndard social dels treballadors pobres als seus països a mesura que el capital estranger hi inverteixi. De manera que la unificació del mercat de treball sigui innecessària, perquè no hi hagi la voluntat dels treballadors d'anar-se'n del seu país.** Perquè la immigració està motivada, bàsicament, per la voluntat dels treballadors dels països pobres de millorar la seva situació social i econòmica. S'unificarien així les condicions de tots els mercats de treball, i en aquest sentit sí que es podria parlar d'un mercat mundial unificat.

Si anem al nivell moral corresponent, tant la unificació del mercat de treball —els moviments migratoris— com la unifi-

23. A França, veiem sorpresos que una part de l'electorat que entra en el discurs racista de Le Pen, és composta per antics grups socials —treballadors de les perifèries industrials— que abans votaven ni més ni menys que el Partit Comunista.

cació dels estàndards socials seguirien la mateixa lògica: la lògica del «**repartiment**», **del compartir**. *La primera estratègia suposa possibilitar un repartiment imperfecte: el repartiment de la part de riquesa mundial corresponent al treball entre tots els treballadors del planeta. La segona suposa possibilitar un repartiment més just: el repartiment de la riquesa mundial, no solament de la part corresponent al treball, entre tots els treballadors del planeta, a costa dels beneficis del capital.*

Tenim, fins aquí, tres lògiques d'unificació amb tres motors ètics diferents: **la usura, la competitivitat (lleï del més fort) i el repartiment**. Aquestes lògiques, diferents i oposades entre si, corresponen a la unificació del món conduïda per diverses forces econòmiques. Si, en quart lloc, passéssim al pla polític, podríem parlar d'una democràcia mundial, o d'un Estat del benestar mundial. En aquest cas, la força unificadora del món seria política i el seu motor ètic seria la **igualtat** (un home, un vot, i tots els vots del mateix valor). *Aquesta lògica política de la igualtat és plenament solidària de la lògica econòmica del repartiment.* Les dues primeres —usura i competitivitat— són en part solidàries, en part contradictòries: són solidàries en la mesura que totes dues són expressió de l'afany de lucre. *Són contradictòries en la mesura que l'una basa l'afany de lucre en el robatori, mentre que l'altra el basa en l'esforç.*

Doncs bé, la conclusió a la qual volíem arribar amb aquest recorregut és que la unificació del món a la qual assistim actualment, aquest procés que ens permet, a través de la unificació econòmica, visualitzar el món per primera vegada com una única societat mundial —un únic mercat—, aquesta unificació ha vingut sobretot de la mà de la usura. No hem unificat el món en nom de la igualtat, com fóra d'esperar, o del repartiment —per no parlar ja de la fraternitat. No. L'hem unificat en nom de l'usura. L'ha unificat el capital financer que és l'egoisme. En el millor dels casos les multinacionals, que representen la competitivitat, que és la

lleï del més fort. Per això, un teòleg com Leonard Boff pot dir que actualment estem **en l'«edat de ferro de la mundialització»**. Evidentment, la usura només podia portar l'imperi i l'imperi només podia portar la usura.

Ara es pot entendre en quina mesura som crítics amb la globalització: no perquè siguem contraris a la universalitat, no perquè siguem contraris a la unificació del món. Tot el contrari. Justament perquè hi estem a favor, no podem contemplar d'una manera ingènua l'actual globalització. *En ella, la universalitat, que és quelcom que pertany a la humanitat com a conjunt, ha estat arrabassada pel capital. La universalitat que ha d'estar en mans de la solidaritat —de la igualtat—, actualment està en el camp de l'egoisme.* Estem davant d'una globalització que és universalista per al capital, però antiuniversalista per a la mà d'obra, la força del treball, és a dir, per a les persones. El d'aquesta globalització és l'«universalisme» d'una minoria.

4. La regionalització com a estratègia per a la construcció de l'Estat del benestar mundial i com a instrument de la universalitat democràtica i igualitària

Els crítics de la globalització

Ja sabem quin és el problema de la globalització: que és contrària a la igualtat perquè provoca dos tipus de dualització:

- a) la dualització en l'àmbit internacional, entre països rics i països pobres;
- b) la dualització interna de cada país, entre individus rics i individus pobres.

Són molts els personatges i les institucions que han comprès aquesta naturalesa de la globalització i hi clamen en contra. Posem exemples diferents. Primer: el papa de Roma, en nom de l'Església catòlica, clama contra el «capitalisme sal-

vatge», i a la globalització del capital oposa la «globalització de l'amor». Segon: la Internacional Socialista, que hauria de sentir-se amb una responsabilitat evident davant l'actual situació mundial —si bé és cert que ara està ocupada pensant, està en «període de reflexió»— diu que la seva actual renovació li ha de servir per presentar batalla al «pensament únic», que és la ideologia del món com a mercat —com a Estat liberal mínim, en paraules nostres. El lema que guia aquesta renovació ideològica de la Internacional Socialista és el del «desenvolupament global», que resumeixen en l'eslògan «més iguals» («+ =»). Tercer: els intel·lectuals progressistes de diverses parts del planeta han aixecat la veu. Vegeu el cas de Günter Grass, denunciant la globalització com una regressió al capitalisme salvatge del segle XIX, o el cas del líder de la revolució algeriana, Ahmed Ben-Bella, quan proposa la constitució d'una «internacional d'intel·lectuals en contra de la globalització».

Ara bé, quines poden ser les estratègies polítiques i econòmiques concretes per frenar els efectes negatius de la globalització?

*De la fragmentació de l'imperi a la unificació del món:
el pluralisme cultural i la consciència ètica universal
van de la mà*

Una solució a aquest problema, hem dit, és cercar les estratègies per anar construint un Estat democràtic mundial o, d'una manera més precisa, un Estat del benestar mundial. La qüestió que en aquest apartat volem analitzar és la següent: **en quina mesura la regionalització pot ser una manera d'avançar cap a aquest camí?** El terme regionalització es refereix a la construcció d'estructures econòmiques i polítiques regionals, que agrupi els Estats-nació en grans entitats supranacionals. És un procés que s'està desenvolupant paral·lelament a la globalització, en alguns casos. Efectivament,

algunes àrees del planeta l'estan desenvolupant amb intensitat —sobretot Europa, i a un ritme gens menyspreable Amèrica Llatina. D'altres la desitgen però encara estan molt endarrerides —els països àrabs del Magrib, que sempre l'han desitjada, o el sud-est asiàtic.

En la mesura en què la regionalització és el moviment politicoeconòmic dialècticament oposat a l'estricta globalització a través del mercat liberalitzat i del capital financer, cal tenir en compte quins potencials de democratització de les estructures econòmiques i polítiques internacionals amaguen aquests processos de constitució d'ens regionals. En ells, els seus membres —els seus Estats-nació— cooperen cada vegada més estretament i en més àmbits —polític, econòmic, social, cultural, etc. Aquesta regionalització de la geografia mundial en blocs, que al principi s'institueixen només com a blocs comercials, econòmics, però que a poc a poc poden constituir-se també com a blocs polítics, poden tenir un efecte: *la igualació de la capacitat de pressió dels diversos ciutadans del planeta, és a dir, poden permetre el desenvolupament dels drets dels pobres.*

En el cas de ser així, es donaria aquesta bella paradoxa: **seria la regionalització, que en principi sembla que particularitza, la que permetria recuperar la universalitat política en una perspectiva democràtica.** Però és lògic si es pensa que la universalitat ha estat arrabassada per l'imperi. **Aleshores, només la cosa oposada, o sigui, una fragmentació d'aquesta falsa universalitat imperialista (la universalitat del capital), és a dir, una particularització, una regionalització, pot obrir les portes a una nova universalitat (democràtica, dels drets humans).**

Aquests blocs geogràfics, comercials i amb potencial de bloc polític unit, cada una d'aquestes regions, respon a unes pautes culturals comunes: són àrees que comparteixen tradició cultural —i, vinculada a aquesta, una o diverses tradicions religioses, en alguns casos. Aquesta dimensió cultural és im-

portant per trencar l'hegemonia d'una cultura occidentalista (capitalista, consumista) que va associada a l'imperialisme protagonitzat pel capital financer. **La regionalització vol dir, doncs, pluralitat cultural, i voldria assolir un món no dominat per una única cultura —l'occidental— amb pretensions d'universalitat única, sinó un món compartit per diverses cultures.** El mapa mundial regionalitzat dibuixa un món on la norma és el pluralisme cultural. Un món que s'ordena en unes poques grans cultures —o civilitzacions, com se les vulgui anomenar—, cada una de les quals alberga en el seu si una multitud d'altres «petites» cultures que s'insereixen en aquesta cultura «regional» que els serveix d'espai matriu, des del qual elles, les petites, poden relacionar-se amb el món.²⁴

Aquest món no és el món del relativisme, com podria semblar a primera vista. Tot el contrari, aquest món plural culturalment és l'únic que es correspon amb els drets humans —que són tot el contrari del relativisme moral o cultural. L'únic que succeeix és que **la «consciència ètica comuna» —per citar l'expressió utilitzada per José I. González Faus en aquestes mateixes pàgines—, aquesta consciència universal —per tant, no relativista—, que es correspon als Drets Humans i a l'Estat democràtic mundial, s'ha de construir a partir del diàleg entre aquestes diverses grans cultures o civilitzacions.** Aquestes cultures, totes tenen en el seu si una vocació d'universalitat, com la pot tenir la cultura occidental. *És un error d'eurocentrisme, al nostre entendre, creure que el pensament occidental —per la seva vinculació amb la ciència moderna, el racionalisme i la seva tendència a l'abstracció— té una vocació*

24. Així, per exemple, d'acord amb aquest esquema, allò alemany, o italià, o espanyol o català ha de projectar-se al món a través de la seva cultura «regional» pròpia, que és l'europea, més que directament per ell mateix. Igualment, allò àrab mediatitza amb vista a la resta de civilitzacions les diverses cultures que s'emmarquen en el món àrab, igual que succeeix amb les diverses cultures pertanyents al marc civilitzador indi, al xinès, al llatinoamericà, etc.

d'universalitat més gran que el de les altres grans cultures de la humanitat actual. A parer nostre, totes les grans cultures, tot i ser particulars, tenen una vocació d'universalitat semblant. En conseqüència, si aquesta universalitat és compartida entre diversos protagonistes, **només el diàleg entre elles pot conduir a una «única universalitat» comuna.**

Per això, la «consciència universal comuna» ha de ser un fruit de l'ecumenisme cultural. **El mestissatge i la interculturalitat són el procés de construcció de la veritable universalitat.** Per això, insistim, els drets humans només poden ser autèntics, en la seva pretensió d'universalisme, si es basen en el pluralisme cultural —no pas en el relativisme. Si no, no són «drets universals de l'home», sinó «drets occidentals de l'home». La pluralitat de cultures no ha de ser la base d'una renúncia a un codi ètic comú, planetari, de tota la humanitat, sinó tot el contrari: la pluralitat no vol dir coexistència cultural, sinó diàleg ecumènic. Qualsevol altra universalitat és falsa, perquè sempre serà una particularitat (occident, per exemple) imposada. Un imperi sempre és això: una particularitat imposada. I, per això mateix, s'esfondra tard o d'hora. En síntesi, el procés que avui ja es coneix com a regionalització té, ens sembla, tot aquest potencial positiu que assenyallem. Les regions, enteses com a àrees culturals, econòmiques i, a la llarga, polítiques, poden complir aquesta funció de ruptura amb l'imperialisme cultural i econòmic (occidental-capitalista). Robant les paraules de Jean Marie Doménach quan, en un esbós del que seria una teoria personalista de les relacions internacionals, parlava del paper de la nació, podríem dir que **la regionalització «és la garantia d'una unificació no totalitària del món».**

Els Estats-regió contra el mercat financer mundial

Veiem, per tant, com allò que en el nivell cultural hem descrit com a pluralisme ecumènic o dialogant, es correspon en el

pla polític amb el que hem descrit anteriorment com a democratització. Si el regionalisme des del punt de vista politicoeconòmic pot trencar amb la globalització dominada pel capital financer i amb els designis de l'Estat liberal mundial, d'altra banda trenca culturalment amb l'universalisme totalitari d'una cultura que s'oposa a les altres. És important adonar-se que la democràcia mundial va de la mà del pluralisme cultural. Hi ha una vinculació necessària entre Estat democràtic mundial, Drets Humans, «consciència ètica universal» i pluralisme cultural.

Però, de quina manera el regionalisme pot, efectivament, contribuir a la democratització de la política i, en conseqüència, de l'economia internacional? De quina manera ens permet recórrer el trànsit des de l'estat liberal mundial fins a l'Estat del benestar mundial, permetent que els pobres del planeta passin de variables a subjectes de dret, és a dir, deixin de ser «mitjans» i passin a ser una mica més «finalitats»? Abans hem dit que la regionalització constituïa el moviment dialècticament oposat a la globalització, que tenia aquest potencial democratitzador. Però, com es concreta això en la realitat?

Per respondre-hi, ens basarem en raonaments econòmics només esbossats. Vegem-los. Podem assenyalar que els actuals Estats-nació, com ja hem vist, no tenen cap marge de maniobra davant el poder del mercats financers, actualment, tal i com funciona l'economia globalitzada.²⁵ En canvi, si els Estats-nació s'unissin i constituïssin entitats econòmiques regionals (mercats únics), tindrien, evidentment, molta més capacitat per fer front a la força dels mercats financers, que

25. Vegem l'exemple d'un país tan gran i tan important econòmicament com Brasil, primera potència regional que, tot i fer els deures macroeconòmics «bé» des del punt de vista de l'ortodòxia dels mercats financers, ha corregut el risc de caure en una situació de turbulències financeres i de fugida de capitals, com a conseqüència de la crisi del sud-est asiàtic de la tardor de 1997.

actualment són pràcticament omnipotents davant uns estats que gestionen les seves economies nacionals gairebé sense marge de maniobra. També és cert que aquestes regions econòmiques continuaran depenent del capital occidental, en bona mesura, i que aquest capital serà privat —i que continuarà portant amb ell, com una empremta perversa, els continguts culturals del món occidental.

Però la diferència és que ara els Estats nacionals estan totalment desarmats davant el poder d'aquests capitals. Les seves polítiques depenen per complet d'ells. *En el mercat financer els països són una demanda dèbil i els capitals una oferta omnipotent. En canvi, en una economia regionalitzada, tot i mantenir-se aquesta necessitat de capitals privats per part dels Estats, aquests —units en regions— tindrien més possibilitats per imposar les seves condicions en els mercats financers. Una demanda dispersa i abundant no hi té res a fer davant una oferta escassa (de capital). Però una demanda organitzada sí. És per això, breument esbossat, que ens atrevim a pensar que **la regionalització pot tenir efectes democratitzadors sobre les condicions en què es desenvolupa l'economia mundial.***

Si aquesta regionalització pot permetre estructurar un desenvolupament menys dualitzat, en el qual els països pobres —al contrari del que assenyala l'informe del PNUD sobre l'actual globalització— no hi perden mentre hi guanyen els rics, és de preveure que a mesura que aquestes regions es vagin enriquint podran anar desenvolupant en el seu interior les mesures de protecció social que corresponen a una economia més democràtica. És a dir, aquestes regions econòmiques podrien desenvolupar, en el seu si, avenços cap al que nosaltres avui entenem com a Estat del benestar, o sigui, una societat en la qual la democràcia i el mercat —els drets i les variables— estan en equilibri. Per tant, una democratització de l'economia internacional via regionalització és de preveure que tingui un efecte paral·lel cap a l'interior d'aquestes re-

gions econòmiques. *En conseqüència, la democratització «cap a fora» a través de la regionalització —és a dir, de les regles de les relacions entre els estats i els mercats financers— es complementa dialècticament en una democratització «cap a dins» —o sigui, de les regles de joc internes de l'economia d'aquestes regions. **Una participació més gran de les regions pobres en el PIB mundial hauria de ser paral·lela, en aquesta perspectiva, a una millor distribució interna de la riquesa en aquests països.***

Aquesta perspectiva no és tan diferent de moltes de les anàlisis que avui dia corren en els circuits de pensament econòmic i social progressistes —és a dir, no paralitzats en els esquemes intel·lectuals neoliberal, no segrestats pel pensament únic. *Avui dia, gairebé és un tòpic la idea segons la qual els països, a mesura que es van enriquint, compren democràcia. El problema és que, perquè els països pobres es puguin enriquir, cal que prèviament s'hagi democratitzat mínimament el funcionament de l'economia internacional.* Si no, el cercle viciós de pobresa i autoritarisme seria impossible de trencar. Per confirmar aquesta visió crítica hi ha els estudis del prestigiós economista indi Amartya Sen —també respectat, sorprenentment, entre els cercles econòmics conservadors—, que ha pogut demostrar la relació positiva que, a nivell nacional, hi ha entre democràcia —com a causa— i desenvolupament econòmic —com a efecte.

El nostre argument es resumeix en aquesta idea: **en la mesura que la regionalització permeti una democratització —una igualació de la capacitat de pressió entre els rics i els pobres a l'hora de determinar les regles del joc mundial—, hi haurà més desenvolupament per als països pobres, i en la mesura en què aquests es desenvolupin podran anar creant internament un mínim Estat del benestar, és a dir, podran «anar comprant democràcia» i les polítiques socials que hi van aparellades.**

*L'Estat mundial democràtic de iure:
igualtat econòmica i pluralitat cultural*

El més important de tot això és que **podem «imaginar» una alternativa** a l'Estat liberal mundial propi d'aquesta globalització: *una suma d'Estats del benestar regionals que, alhora, ens donarien com a resultat, en l'àmbit internacional una mena d'Estat democràtic mundial «de facto»*, que seria un incipient Estat del benestar mundial. *I és en aquest sentit que creiem interessant la constitució d'Estats-regió, en la mesura que a partir d'ells es pot esbossar una democràcia mundial, per imperfecta que sigui. És bo poder visualitzar sortides a la situació actual, saber que existeixen alternatives democratitzadores.*

Una perspectiva així conduiria cap a una situació en què podríem parlar d'un Estat del benestar mundial només *de facto*. Tindríem, amb la regionalització, una nova situació en la qual la política podria tenir un efecte de fre, de contenció o de correcció del mercat. Regionalitzada, la societat internacional, que ara s'assenta en una sola pota econòmica, s'assentaria en dues potes que s'equilibrarien entre si: la pota econòmica i la política. I és exactament aquest model, en què la democràcia comparteix el disseny de l'arquitectura social amb el mercat, el que defineix l'Estat del benestar. Això no obstant, la democràcia mundial que s'assoleix amb la regionalització no pot ser res més que *el pas previ —dialècticament previ— cap a la consecució d'un autèntic Estat mundial democràtic, jurídicament organitzat com a tal, que hauria de ser la perspectiva política final de totes aquelles persones que creuen realment en la igualtat entre tots els éssers humans.*

En resum, la regionalització pot presentar un balanç positiu en la mesura que a la diversitat cultural hi afegim la democratització —és a dir, una perspectiva d'Estat del benestar. Per això, el més interessant d'aquesta regionalització és que les seves regions sumen, a la dimensió de regió econòmica, la di-

menació de regió cultural. El model de societat resultant es resumeix de la manera següent: **Hi ha una igualtat de drets en el món, però una diversitat de cultures, o sigui, una diversitat de «maneres» de proveir aquests drets iguals.** *Perquè aquesta és la veritable igualtat/universalitat: la igualtat de drets. En canvi, la manera de concretar-los, que la inscriui cada individu, cada subjecte de drets, en la seva tradició civilitzària particular. En la mesura que els drets s'igualen, la manera de realitzar-los es diversifica.* Es tracta que tots els éssers del planeta tinguin casa i menjar, però que cada u faci la seva casa i mengi segons la seva tradició. I això val per al treball, l'educació, la salut.

Economia i cultura, **en una societat internacional democràtica**, guarden aquesta relació dialèctica: **a la igualtat econòmica correspon la «desigualtat» cultural.** En l'imperi/Estat liberal, es manté aquesta dialèctica, però invertida: **la desigualtat econòmica capitalista suposa la «igualtat» cultural, és a dir, l'homogeneïtat occidentalitzant.** La globalització actual és aquesta desigualtat econòmica justificada gràcies a un model d'homogeneïtzació cultural del món: és la macdonalització del planeta. Un planeta on no tots mengen, però en el qual els qui poden menjar no tenen més remei que menjar hamburgueses d'empreses dels Estats Units. El model nord-americà de societat és profundament antiigualitari, però es vol imposar a tot el planeta per igual. La realitat hauria de ser al revés. El dret, per naturalesa, és abstracte, és universal, i per això ha de ser igualitari —i igualtat en dret vol dir igualtat en el nivell de vida, és a dir, igualtat econòmica. En canvi, la seva manera de proveir-lo és particular, diversa.

Contra Huntington, a favor de l'«encontre de civilitzacions»

Aquest plantejament ens enfronta a un dels paradigmes relatius a la globalització que més publicitat ha tingut en els úl-

tims anys, dins el camp acadèmic de les relacions internacionals. Ens referim a la teoria del «xoc de civilitzacions» de Samuel Huntington. Segons aquesta visió del planeta, el món bipolar de la guerra freda serà substituït per una nova reorganització del món en diverses àrees (vuit o nou, n'assenyala l'autor) que respondran a criteris culturals —de grans civilitzacions, en el qual el factor religió té un paper important a jugar. Fins aquí, doncs, es tracta d'una anàlisi similar a la de la regionalització que fem nosaltres.

La idea central de la teoria d'Huntington és que les «lluïtes» entre regions determinades en última instància per les seves diferències d'identitat cultural, són les que determinaran a partir d'ara la vida política del planeta, i substituiran el tipus de lluita ideològica (entre capitalisme i comunisme) que va determinar la vida política internacional durant la guerra freda. Certament, és raonable pensar que la constitució de regions serà a costa de «lluïtes» entre elles, ja siguin per via econòmica, de la competència política, friccions de tot tipus que segur que sorgiran en la mesura que vagi cristal·litzant aquesta nova estructura economicopolítica regionalitzada de la societat internacional. L'evolució del món no es fa d'una manera idíl·lica i indolora, certament. La història sempre avança a base de riscos i de tensions, com ens demostra el passat.

Podem, fins i tot, coincidir en bona mesura amb Huntington en la classificació de regions que s'aventura a fer. Parla de nou grans civilitzacions entre les quals es repartiria la superfície habitada del planeta: l'occidental, la llatinoamericana, la musulmana, la xinesa, la hindú, la japonesa, la negre-africana, l'eslava i la budista.²⁶ (Possiblement, el més discutible de la classificació sigui la identificació absoluta entre l'Europa Occidental i els EUA que fa l'autor). La nostra diferència rau en el sentit que dóna a la idea del «xoc», de la «lluita», al fet de

26. Huntington, S., *El choque de civilizaciones*, Paidós, 1997.

la competència política i cultural entre aquestes regions. Per a ell —tot i proposar una teoria descriptiva, simplement útil per a l'anàlisi, i per tant no directament valorativa— sembla *com si aquest «xoc» fos negatiu*. A parer nostre, hauria de ser tot el contrari: **la garantia d'una unificació democràtica —no totalitària— del món.**

En la teoria de Huntington no es concep la possibilitat que el «xoc» entre civilitzacions sigui un «encontre» negociat, dialogat a través de la política, en un procés de progressiva democratització de la societat internacional. Per a ell totes les civilitzacions s'expressen necessàriament en les relacions internacionals en clau imperialista. L'ambició màxima de tota civilització és dominar el món; la defensa dels seus interessos polítics i econòmics, ve a dir, l'ha d'abocar necessàriament a un comportament i uns valors imperialistes. Com no es cansa de repetir, la pregunta clau del problema és: «Qui domina a qui?».

Potser d'entrada, Huntington no considera que la civilització occidental sigui directament superior a les altres. Ell, de fet, distingeix entre «occidentalització» i «modernització». Tanmateix, el seu realisme pessimista l'acaba portant, inevitablement, a una conclusió occidentalocèntrica. Perquè, si al món no hi ha possibilitat d'amistat entre civilitzacions, si les altres regions politicoculturals són necessàriament rivals, que es poden convertir en perillosos enemics, aleshores, és clar, posats que mani una civilització «en contra» de les altres, millor que la que mani sigui «la nostra».

Aquest és, segons la nostra interpretació —que esperem que no sigui excessivament maniquea— el recorregut intel·lectual que acaba fent Huntington. Es tracta d'un atrinxerament a favor del capitalisme, en la pràctica. O corre aquest risc. Tanmateix, aquest plantjament de l'autor tampoc no ens hauria d'estranyar excessivament: el grup intel·lectual al qual es podria adscriure Huntington és el dels «teòlegs polítics del

capitalisme». D'aquest grup intel·lectual, en coneixem de sobres la formulació més extrema —però perfectament representativa— d'un dels membres més destacats, Michael Novak, segons la qual el capital és comparable al «servent de Déu», atès que és l'agent de l'«alliberament» dels desposseïts, que permet el desenvolupament i els salva de la pobresa. Aquests teòlegs polítics del capitalisme donen la més radical cobertura ideològica possible al capitalisme —a la globalització, doncs—, atès que no hi ha res tan radical en aquesta vida per justificar el que sigui com la teologia manipulada. Sacralitzen el mercat, i converteixen en una filosofia i en una ètica global el discurs econòmic neoliberal, tal i com també denuncia Xavier Alegre en aquestes mateixes pàgines. En aquests autors, efectivament, el neoliberalisme és catapultat a la categoria d'«evangeli».

En definitiva, estem davant de **dues concepcions de la universalitat radicalment enfrontades: una la identifica amb el capitalisme, l'altra amb l'ecumenisme (cultural). L'una amb l'Estat liberal mundial, l'altra amb un —desitjat— Estat democràtic mundial.** Per a l'una, l'única esperança que els queda als pobres és, com diu Eduardo Galeano, «ser com ells», és a dir, assolir el nivell de vida dels rics, que el Tercer Món algun dia assoleixi el nivell de desenvolupament i la manera de viure del món occidental. *Però això és impossible, és una trampa ideològica, perquè el model de desenvolupament occidental es fonamenta necessàriament en la desigualtat.* Per a l'altra visió, l'esperança dels pobres és la institucionalització d'una dinàmica econòmica internacional que permeti la construcció d'un Estat del benestar mundial.

Els neoliberals pretenen que la universalitat (és a dir, la unificació del món) vingui per mà del capitalisme com si el capital fos abstracte, anònim. Però no ho és: *perquè el capital té nom i cognoms, encara que no els sapiguem mai, té uns amos, uns propietaris, i aquests propietaris tenen una manera particu-*

lar de veure la vida i uns interessos també particulars, que els representen a ells però no a la resta del món. En l'extrem oposat del mercat financer mundial que regeix el món en l'actualitat, **hi ha el diàleg intercultural**, que no regeix res actualment, però que és l'únic que pot portar-nos la universalitat i, amb ella, els drets humans que l'encarnen. **La universalitat ha de ser filla tant d'allò «occidental», com filla d'allò «àrab», com «indi», com «xinès», com «llatinoamericà», com «eslau», com «negreafricà», etc.**

El problema dels Estats-nació

El principal problema que ofereix la regionalització és que, en la mesura que la seva vocació última és la constitució d'ens polítics regionals, té un gran obstacle per al seu desenvolupament: l'Estat-nació. Els estats actuals, al mateix temps que són els principals agents d'aquest procés regionalitzador i que són els únics que el poden portar a terme, són en bona mesura la seva principal resistència. Crear «Estats-regió» significa posar fi als Estats-nació per integrar-los en estructures polítiques més grans. Ens és difícil imaginar una estructura política mundial molt diferent de la que avui ofereix el nostre planeta, dividit en més d'un centenar d'Estats. Tanmateix, les estructures polítiques, al llarg de la història, evolucionen i es transformen —de mida, de naturalesa, etc. I l'Estat-nació també és un organisme viu en evolució.

En general, la por a la desaparició dels Estats-nació ve perquè es pensa que d'ell depèn la identitat nacional d'un país: la identitat nacional, cultural i històrica. Això no obstant, els Estats no aparegueren sobre la faç de la terra per defensar identitats culturals, o no van néixer fonamentalment per això. L'Estat —com diria un marxista— va néixer bàsicament per organitzar i defensar els interessos econòmics i polítics de les classes hegemòniques d'una societat en un moment donat. Així, sabem que l'Estat-nació liberal protegeix els interessos

del capital, mentre que l'Estat del benestar és un estat de doble cara (esquizofrènic) que defensa, alhora, els interessos del capital i els de la classe treballadora, i posa en equilibri la democràcia i el mercat.

Per tant, la pregunta que ens hem de fer és: quins interessos defensa avui l'Estat-nació? I, pel que hem explicat al llarg d'aquest capítol, l'Estat-nació no s'enfronta a la globalització. No hi ha una oposició política ni econòmica entre el que és global i nacional. *Al revés, les forces que dirigeixen la globalització estan encantades amb els Estats-nació, perquè una tal fragmentació de les estructures polítiques internacionals els dona un marge especulatiu molt més gran. Els Estats-nació no són un obstacle per als mercats financers. Aquest fre només el podrien posar els «Estats-regió».*

Així, la qüestió que hauríem de plantejar-nos és: quin àmbit territorial ha de tenir l'estat actualment per mantenir el màxim de democràcia possible, ateses les noves condicions de l'economia mundial que ha imposat la globalització? Dit d'una altra manera: *si l'Estat del benestar és un invent que permet compatibilitzar el mercat capitalista i la democràcia, i atès que el mercat capitalista, un cop assolida la globalització, és ara per ara inqüestionable, quin és l'àmbit que ha de tenir l'Estat per continuar fent d'Estat del benestar?*

Per a aquesta qüestió, l'exemple més il·lustratiu és el de la Unió Europea. La majoria de forces públiques d'esquerra, defensores de l'Estat del benestar, volen la construcció de la Unió política, un Estat europeu polític, perquè consideren que és l'única manera de preservar la democràcia, un cop assolit l'euro. **Per tant, perquè l'estat continuï essent Estat del benestar ha de ser un Estat-regió.** Les forces econòmiques i polítiques de dreta, en canvi, la majoria volen la Unió econòmica i monetària, però recelen al màxim de la Unió política. Perquè per a ells tenir un mercat d'àmbit regional, el mercat únic amb moneda única, però mantenint els Estats polítics

(del benestar) d'àmbit nacional és, en el fons, com tenir un mercat sense Estat, que és el somni neoliberal. És com un Estat (regional) mínim amb mercat màxim, és a dir, un estat liberal d'àmbit europeu. Aquest cas europeu serveix d'exemple i de guia per a moltes altres regions del món. L'Estat del benestar, del qual depèn la democratització del món, només es podrà fer cada vegada més a nivell regional.

El problema és que la voladura dels Estats-nació per a la constitució d'ens regionals no pot fer-la ningú més que els mateixos Estats-nació. «Voladura» és la transferència de sobirania a la instància regional, una transferència que vol dir coordinació entre els Estats. Tota coordinació, suposa donar un poder superior a qui coordina. L'únic que fa falta és que aquest poder últim —superior—, en la mesura que es converteix en un poder determinant, estigui controlat a través d'una democràcia representativa. Els poders polítics no són bons o dolents en funció del seu àmbit —estatal, regional, local, autonòmic, etc.—, sinó en funció que estiguin o no controlats democràticament. En definitiva, són els Estats-nació actuals els qui han de veure el seu interès a perdre sobirania per coordinar-se regionalment. Però aquesta autovoladura és, evidentment, poc automàtica, perquè a ningú li agrada suïcidar-se, i menys en una estructura orgànica i burocràtica com és un Estat. Només la pressió democràtica de les societats pot forçar-los a fer-ho. *Sense aquesta pressió, els Estats es converteixen en ostatges polítics d'aquelles forces —econòmiques, polítiques— que estan a favor de la seva preservació, en contra de la seva voladura, per tal de mantenir-los subjectes a la dinàmica dels mercats financers.* **Avui per avui, aquests mercats s'estan convertint en l'únic mecanisme regulador de la societat internacional.** I quan les societats han deixat la seva regulació en mans exclusives del mercat (de la «pota econòmica»), el que ha nascut, segons ens ensenya l'experiència històrica, han estat monstres totalitaris.

En síntesi, la nostra idea és que el desenvolupament de la «pota política» de la societat internacional —una «pota política» en clau democràtica— avui passa per la constitució d'Estats-regió. La por a una possible indefensió de la identitat cultural de les nacions si desapareixen els Estats-nació (vegeu el cas europeu) no té cap sentit ni fonament. Segurament, les nacions culturals estaran molt més protegides des d'una estructura política regional que englobi diverses nacions culturals pertanyents a la mateixa àrea cultural —a la mateixa civilització global— que pel seu Estat-nació ajustat a les fronteres territorials actuals. Aclarim-ho amb un exemple: segurament, la cultura de la «nació cultural francesa» estarà protegida molt millor si existeix una entitat política d'àmbit regional —la Unió Europea— que no pas si aquesta protecció només queda en mans de l'entitat política nacional —l'Estat francès.

El rival de la identitat cultural francesa no és la cultura alemanya, o l'espanyola o la italiana, sinó la cultura nord-americana. La globalització comporta, com ja hem vist, una occidentalització cultural del món —que, sobretot, és com una nord-americanització. *El capital té «cultura pròpia» i la porta amb ell.* **El problema cultural de les nacions europees no és la pluralitat cultural d'Europa i l'enfrontament entre elles, sinó que la seva unificació cultural no es faci sota una bandera comuna europea, sinó sota la bandera nord-americana,** sota la bandera dels establiments McDonalds que podem trobar tant al centre de París, com de Berlín, com de Roma, de Londres, igual que a Moscou, Atenes o Viena. El problema de la identitat cultural francesa —per continuar amb l'exemple— és, doncs, el capital internacional amb el seu rastre nord-americanitzant. Per això, la Unió Europea, en tant que Estat-regió polític, permetria frenar la penetració d'aquest capital o, com a mínim, de la seva dimensió cultural. I és ella, la UE, la que pot permetre el floriment de cada una de

les identitats culturals que conformen l'Europa plural. **La «biodiversitat» cultural europea necessita, justament, un ens polític regional per poder ser preservada.**²⁷

I aquest mateix exemple serveix per totes aquelles regions en les quals els Estats poden caure en la temptació de frenar la unitat regional. Així, per exemple, vegem el cas de la nació magribina, fragmentada en diversos Estats, o el de l'Amèrica Llatina, que va ser alliberada políticament sota el «somni» de la seva unitat (Bolívar) però que actualment també està fragmentada en Estats-nació, encara que debatent-se per avançar en la seva unitat regional. En canvi, hi ha zones del món —a l'Àsia, bàsicament— *en les quals l'estructura política regional i la dimensió de la nació cultural coincideixen*, com en el cas de la Xina o de l'Índia. Aquestes nacions culturals que es corresponen al seu estat tenen un problema menys. Tot i tenir en el seu si *una diversitat cultural bastant desconeguda a Occident*, tenen molt assentada la identitat cultural comuna que unifica els seus Estats.

Els «sindicats regionals» i l'«internacionalisme democràtic»

En definitiva, l'objectiu, en aquest final de segle dominat per la globalització, és el mateix de fa dècades (o segles): **la mobilització social i democràtica, que permeti compensar, per mitjà dels mecanismes polítics la distribució essencialment injusta de la riquesa i dels recursos que produeix el sistema econòmic capitalista.** El que passa és que ara l'escenari i l'àmbit d'aquesta mobilització han canviat. El capitalisme s'ha globalitzat, el mercat ja és un mercat mun-

27. Això no vol dir que les que s'hagin d'ocupar de la protecció de la cultura francesa —continuant amb l'exemple— siguin les estructures polítiques de la Unió Europea. Simplement vol dir que l'existència d'un veritable Estat regional europeu (democràtic) és el que permetrà al «sub-Estat» nacional francès ocupar-se amb eficàcia real de la identitat cultural francesa.

dial —sobretot el financer. Per això, l'estratègia de democratització ha de tenir els ulls posats també en aquest àmbit total, internacional, planetari. La regionalització pot crear un escenari favorable a aquesta democratització de la societat mundial i propiciar una extensió del model social de l'Estat del benestar —que, sense eliminar el mercat, el corregeix mínimament— per tot el món. *El que és antagònic del «fet financer i mundial» és, lògicament, el «fet polític i regional».*

En aquest sentit, **la força social** que pot fer d'antítesi als capitals financers especulatius —que, recordem-ho, no són una cosa abstracta, són capitals en mans d'uns propietaris i, per tant, responen a uns interessos i, en aquest sentit, també són «força social»— **són els moviments polítics d'esquerra i sindicals d'àmbit regional**. Parlem d'un objecte polític no identificat, d'uns subjectes polítics virtuals. Aquests avui inexistents **«sindicats regionals», o «partits d'esquerra regionals»** són els que haurien de protagonitzar la vida política i social internacional de les primeres dècades del segle XXI, si volem que el món avanci pel camí de la justícia social i de la igualtat en aquest tercer mil·lenni. Perquè només ells, a través de les estructures democràtiques, *o de la mobilització social quan manquen aquestes últimes*, poden frenar el capital financer especulatiu, *del qual són l'extrem oposat*.

Sense aquestes mobilitzacions a favor de la democratització de l'economia internacional —que només el que anomenem «sindicats regionals» o «partits d'esquerra regionals» poden conduir amb alguna eficàcia—, la globalització actual del capitalisme abocaria la societat internacional a la més completa i flagrant dualització que s'hagi conegut mai en la història. La «més completa» perquè per primera vegada estaríem davant d'una única dualització en una única societat mundial.

El que no podem fer és pensar que, atesa l'existència de l'actual Estat liberal mundial, en el futur més o menys pròxim

el «desitjat» Estat del benestar o democràtic mundial *es desenvoluparà automàticament, per ell mateix*. No és aquesta l'experiència històrica de les societats desenvolupades. **En elles, l'Estat social va succeir l'Estat liberal, però no d'una manera automàtica. L'Estat social de les societats desenvolupades va ser fruit, com hem vist, de l'esforç i de la lluita democràtica de diverses generacions de ciutadans**, de la classe treballadora i de les classes mitjanes. Ara, en el nostre nou àmbit internacional estem davant la mateixa situació. **No serà per l'automatisme, ni en virtut de cap necessitat positiva que regeixi l'evolució de les coses, típica de l'optimisme històric, sinó pel voluntarisme** que el món avançarà cap a una justícia social mundial més gran. Això no vol dir que aquest voluntarisme hagi de ser tens i radical. Pot ser perfectament serè, però no per això ha de ser dèbil. La fortalesa més gran d'aquest voluntarisme pot raure en un ús sense concessions de *la democràcia* i dels seus instruments. **Un nou internacionalisme en pro de la justícia social, un nou internacionalisme democràtic**, és la resposta històrica que la societat internacional hauria de saber articular per fer front a la globalització —o per corregir-la políticament aprofitant-ne els fruits econòmics, si es vol dir així.

Per exemple, un tema que ha estat sobre la taula en els últims anys ha estat la necessitat d'establir mecanismes en els mercats financers que impedeixin les dinàmiques especulatives. A mesura que avançava la globalització en aquesta última dècada, es posava de manifest la necessitat de penalitzar els capitals especulatius i d'organitzar una fiscalitat per al capital internacional que en regulés la circulació i li fes adquirir alguns compromisos amb la zona en la qual inverteix. En aquest sentit, la més coneguda és la proposta del premi Nobel d'Economia nord-americà Tobin. Tanmateix, quan han aparegut propostes com la de Tobin, s'ha adduït ràpidament la quantitat ingent de problemes «tècnics» que n'impedirien l'aplicació.

No som enginyers especialitzats en «sistemes de fluxos» ni en «xarxes dinàmiques» —permeteu-me la llicència poètica—, però la intuïció ens diu que no ha de ser més difícil regular el trànsit internacional de capitals que regular el trànsit automobilístic de la ciutat de Los Angeles. La intuïció ens diu que el principal escull és, bàsicament, voler-ho fer. Quan hi ha voluntat política per controlar el trànsit rodat, la solució tècnica es troba. Es tracta de posar molts semàfors i, sobretot, molta guàrdia urbana. Per què no fer el mateix en el mercat de capitals? No diem que sigui fàcil. Diem que és possible. I, actualment, amb les tecnologies informàtiques i les telecomunicacions, aquesta factibilitat encara és més òbvia. Si aquestes tecnologies permeten l'existència del mercat financer únic, en poden permetre també el control.

A sant de què posem, per acabar, aquest exemple? És per demostrar que els principals problemes de l'actual economia internacional són problemes polítics i no tècnics. *I que, per tant, fa falta l'emergència dels subjectes polítics adequats a l'actual situació econòmica i social internacional, perquè aquests problemes puguin ser resolts.* És en aquest sentit que hem parlat dels «sindicats» i dels «partits d'esquerra» regionals. Una proposta com l'«impost Tobin» o similar, és a dir, qualsevol intent de controlar i penalitzar l'especulació financera internacional —que és un escàndol social, denunciat fins i tot pel seu màxim beneficiari, el financer George Soros—, un intent així només arribarà a ser realitat en la mesura que existeixin aquestes forces polítiques i socials regionals, i que tinguin un veritable protagonisme en l'escena política internacional. Propostes d'aquest estil només seran possibles en la mesura que aquestes forces siguin les propulsores d'un nou **internacionalisme democràtic**, que ha de tenir necessàriament com a horitzó final l'**Estat democràtic mundial**.

Postdata: la globalització va començar cap al segle VII aC

La globalització actual traïciona els ideals d'igualtat en els quals es funda el concepte mateix d'«humanitat». Unifica el món, però a costa de no unificar la humanitat en els termes en els quals aquesta hauria de ser unificada per merèixer tal nom. La globalització no va a l'hora amb els drets humans. Això *no obstant, alguna cosa ens diu que la «fraternitat universal» és prèvia i subsistent* a tots els desenvolupaments històrics i socials que en el món es poden anar produint. La unitat de la humanitat és una unitat que existeix per ella mateixa, perquè està en la naturalesa mateixa de l'ésser humà. *Encara que aquesta unitat no estigui realitzada en els seus àmbits social, econòmic i polític, sí que és inscrita com una «vocació espiritual» de la societat humana.*

En aquest sentit, podem dir que la globalització autèntica, l'original, va començar entre els segles VII i VI aC. En aquella època van aparèixer una sèrie de personatges en el món que, des de diversos llocs, i des de civilitzacions molt diverses, tots ells van tenir **una mateixa intuïció**. Aquests homes van ser tots ells fundadors de grans religions (o grans tradicions espirituals, o com se les vulgui anomenar). **Buda** des de l'Índia, **Lao Tse** des de la Xina, **Zaratustra** des de l'Orient Pròxim, **els profetes** (Isaïes) des del món jueu, tots ells van fer la seva predicació, absolutament ignorants els uns dels altres. Tanmateix, totes aquestes predicacions **coinciden en un punt**: *l'ésser diví o la realitat divina que tots ells predicaven se'ls presentava com un «Déu» de tots els homes, un «Déu» universal, comú a tots els éssers humans del planeta.* En aquestes predicacions del segle VII aC comença, per primera vegada en la història de la humanitat, **la consciència de la universalitat del gènere humà**, que va de parella amb la idea de fraternitat universal i de justícia igualment universal.

Per això diem que la veritable globalització, «l'original», va començar aleshores, al segle VII. Llavors es va prendre conscièn-

cia de la humanitat com un tot, es van posar les bases de la fraternitat que és a la base de la societat humana i que algun dia ha de culminar —expressar-se— en un Estat mundial democràtic, en el qual es faci efectiu el principi d'igualtat i s'encarregui del respecte dels drets humans universals. En aquell moment, en definitiva, es va fer un pas fonamental per a la unificació espiritual del món. I aquesta unificació espiritual, algun dia, ha de trobar la seva plasmació social i política.

Per això diem que la mundialització, en realitat, no va començar el 1989 ni el 1972, ni després de les guerres mundials, des del 1945. Tampoc no va començar amb la primera globalització internacional del capitalisme, durant el segle XIX, amb l'arribada de l'imperialisme i de l'internacionalisme proletari i socialista. Ni tan sols va començar, com podríem estar temptats de pensar, amb el naixement del capitalisme, cap al segle XV, ni amb el descobriment d'Amèrica, que unificà geogràficament el planeta sencer, donant peu al primer «imperi» en el qual «mai no es ponía el sol», el primer imperi amb vocació d'imperi mundial, total, universal. La veritable mundialització va començar molts segles abans, el segle VII aC, com a mínim, amb la predicació d'uns quants homes que «descobriren» que *el seu «Déu»* era un «déu» *universal*, que «feia de Déu» a tots els homes per igual.